

Arjen kuntouttavat elementit

Menetelmät lastensuojelun laitostyössä

Kati Mäkinen

Opinnäytetyö
Toukokuu 2020
Sosiaali- ja terveysala
Toimintaterapeutti (AMK)

Tekijä(t) Mäkinen, Kati	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Toukokuu 2020
	Sivumäärä 52	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Arjen kuntouttavat elementit Menetelmät lastensuojelun laitostyössä		
Tutkinto-ohjelma Toimintaterapeutti (AMK)		
Työn ohjaaja(t) Kihlström, Heidi; Kantanen, Mari		
Toimeksiantaja(t) Valpas Ratkaisut Oy / Lastensuojeluyksikkö Liekki		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvussa ja laitosten käyttämiin menetelmiin on ryhtytty kiinnittämään tarkempaa huomiota. Uusi lastensuojelulaki asettaa osaltaan lastensuojeluyksiköille vaatimuksia laitoshoidon sisällöstä.</p> <p>Opinnäytetyössä toteutettiin työelämän tutkiva kehittämistoiminta, jonka tarkoituksena oli kuvata lastensuojeluyksikössä käytössä olevat menetelmät ja tehdä näkyväksi toiminnan sisältöä. Tavoitteena oli arjen menetelmien kirjallinen kuvaus verraten Liekin toimintatapoja toimintaterapian teoriaan. Teoriapohjaksi valikoitui OTIPM sekä Kanadan malli (CMOP-E).</p> <p>Kehittämistoiminta toteutettiin monivaiheisena kehittämisprosessina yhteistyössä toimeksiantajan kanssa. Tutkimuksellisenä osuutena kehittämistehtävässä toteutettiin toimeksiantajan nykyisin käytettävissä olevien arjen tukemisen menetelmien analyysi sekä kirjallisuuskatsaus menetelmien perusteiden löytämiseksi. Analyysin perusteella kehittämisen kohteeksi valikoitiin arjen toimintataitojen vahvistaminen. Kehittämistyössä käytettiin toimintaterapian tietoperustaa, alan kirjallisuutta sekä tutkimustietoa.</p> <p>Kehittämistoiminnan tuloksena muodostettiin tiivistetty tietopaketti PowerPoint esitykseksi toimeksiantajan käyttöön. Tiivistetyssä esityksessä kuvattiin käytössä olevat arjen taitojen tukemisen menetelmät Liekissä sekä niiden taustalle löydetty perustelut. Tietopaketti esiteltiin toimeksiantajan henkilökunnalle sekä siitä kerättiin palautetta. Palautteen perusteella tietopakettia hiottiin vielä vastaamaan paremmin toimeksiantajan tarpeita ennen lopullista luovuttamista.</p>		
Avainsanat (asiasanat) toimintaterapia, lastensuojelu, arjen menetelmät, OTIPM, CMOP-E		
Muut tiedot (Salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Mäkinen, Kati	Type of publication Bachelor's thesis	Date May 2020
	Number of pages 52	Language of publication: Finnish
		Permission for web publication: x
Title of publication The rehabilitation elements of daily life. Methods of child protection in institutional work		
Degree programme Degree Programme in Occupational Therapy		
Supervisor(s) Kihlström, Heidi; Kantanen, Mari		
Assigned by Valpas Ratkaisut Oy / Lastensuojeluyksikkö Liekki		
<p>Abstract</p> <p>The number of clients in child welfare is increasing, and attention has been focused more on the methods that institutions use. The new Child Welfare Act contributes to imposing requirements on child welfare units on the content of institutional care.</p> <p>The thesis was a developmental research work on working life, and its purpose was to describe the methods used by the assignor of the thesis, the Liekki child welfare unit, and to make the content of their operations visible. The aim was a written description of the everyday methods and compare Liekki's practices to the theory of occupational therapy. The theory base was OTIPM and the Canadian model (CMOP-E).</p> <p>The development activities were carried out as a multi-stage development process in co-operation with the assignor. As a research contribution to the development task was an analysis of the assignor's current methods of supporting everyday life as well as a literature review to identify the criteria for the methodology. Based on the analysis, the development target was selected to be the operational skills of daily life. The development work was based on the knowledge base of occupational therapy, literature and research articles.</p> <p>Based to the development work, a condensed information package in the form of a Power-Point presentation was created for the assignor. The presentation described the available methods of supporting daily life skills in Liekki and the arguments supporting them. The information package was presented to the assignor's staff and feedback was collected. Based on the feedback, the information package was further modified to better meet the assignor's needs before its final release.</p>		
<p>Keywords/tags (subjects)</p> <p>Occupational therapy, child protection, everyday methods, OTIPM, CMOP-E</p>		
Miscellaneous (Confidential information)		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Toiminnan terapeuttisuus.....	4
2.1	Kanadan malli	6
2.2	OTIPM.....	7
3	Arki kuntouttavana elementtinä	9
3.1	Arki ja arjenhallinta	9
3.2	Arkikuntoutus	10
3.3	Kuntouttava arki lastensuojelun laitostyössä	11
4	Kehittämistyö	14
4.1	Kehittämistyön lähtökohta, tarkoitus ja tavoite	14
4.2	Kehittämistyön prosessi	16
4.3	Tutkimusta ohjaavan teorian valitseminen.....	18
5	Toimintaterapian elementit Liekin arjessa	21
5.1	Itsestä huolehtiminen	22
5.2	Kotielämä ja yhteisöllisyys.....	23
5.2.1	Ruuanvalmistus ja ruokailu.....	24
5.2.2	Kodinhoito	26
5.2.3	Vaatehuolto	28
5.3	Liikkuminen ja asioinnit.....	29
5.4	Tunnetaidot	30
5.5	Opiskelu ja vapaa-aika.....	34
5.6	Lepo	36
6	Johtopäätökset ja pohdinta	38
6.1	Eettisyys ja luotettavuus	40
6.2	Työskentelyn arviointi ja jatkotutkimustarpeet	42
	Lähteet	44
	Liite: Kehittämistyön PowerPoint esityksen diasarja	47

Kuviot

Kuvio 1. Kehittämisprosessi	16
Kuvio 2. Käsitekartta	17
Kuvio 3. Analysoinnin nelikenttä	21
Kuvio 4. Itsestä huolehtiminen	22
Kuvio 5. Ruuanvalmistus ja ruokailu	25
Kuvio 6. Kodinhoito.....	27
Kuvio 7. Vaatehuolto	28
Kuvio 8. Liikkuminen ja asioinnit	30
Kuvio 9. Tunnetaidot	31
Kuvio 10. Opiskelu ja vapaa-aika	35
Kuvio 11. Lepo.....	37

Taulukot

Taulukko 1. Toiminnallisuus ja osallisuus toimintaterapiassa.....	5
Taulukko 2. Käsitteiden muodostaminen	19

1 Johdanto

Lastensuojelun asiakasmäärät kasvavat jatkuvasti ja etenkin yli 13-vuotiaat muodostavat suurimman asiakasmäärän. Tämä vaatii palveluntuottajilta myös nuoruuden erityspiirteiden huomioimista sekä itsenäiseen elämään valmentamista. (Kananoja 2019, 3.) LAPE- hankkeen raportissa (2017) nostetaan esiin lastensuojelun terapeutista laitostasvatusta sekä sen kehittämistä. Tarkoituksena on ollut tarkentaa ja päivittää laitostyön menetelmiä, interventioita sekä ammatillista osaamista. Raportissa on kuvattu lastensuojelun laitoshoidon nykytilaa ja muutostarpeita sekä avattu terapeuttisen laitostasvatuksen elementtejä. Näissä tulevat näkyväksi niin arjen kuntouttavat elementit kuin myös yhteisössä tapahtuva kuntoutuminen. (Timonen-Kallio ym. 2017, 4-5.) Raportin suosituksissa suositellaan käynnistettäväksi näyttöön perustuvia vaikuttavan terapeuttisen laitostasvatuksen palvelumallien kokeiluja yhteistyössä lastensuojelun ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa sekä arvioimaan mallien toimivuutta ja lastensuojelun asiakkaiden niistä saamaa hyötyä (Timonen-Kallio ym. 2017, 40).

Lastensuojeluyksiköiden arjessa on kiinnitetty viime vuosina huomiota omavalvontaan toiminnan arvioinnissa ja laadun seurannassa. Tavoitteena on laadun arvioiminen ja mahdollisiin epäkohtiin puuttuminen varhaisessa vaiheessa sekä kuvaus, kuinka toiminta yksikössä toteutetaan. (Hoikkala & Pollari 2019, 9.) Lastensuojelun Keskusliiton julkaisussa 2019 määritellään elementit, joilla omavalvonta saadaan palvelemaan lastensuojelun arkea käytännössä. Näitä elementtejä ovat nuorten osallisuus, avoin keskustelu ja yhteisen ymmärryksen löytäminen. (Hoikkala & Pollari 2019, 3.) Nuorille tulee tehdä ymmärrettäväksi ja näkyväksi konkreettinen arjen työskentely ja tehdä yhteisöllisestä osallistumisesta arkipäivää. Hoikkala & Pollari (2019) nostavat esiin nuorten mukaan ottamisen lastenkotitoiminnan kuvauksen tekemiseen, jolloin eri näkökulmasta riippumatta asiat voidaan hahmottaa yhteisössä samankaltaisesti. Vaikka vastuu palvelun laadusta ja omavalvonnasta onkin laitoksen henkilöstöllä, tulee nuorille turvata mahdollisuus vaikuttaa ja antaa palautetta. (Hoikkala & Pollari 2019, 3, 10-11.) Vuoden 2020 alussa voimaan tullessa lastensuojelu-

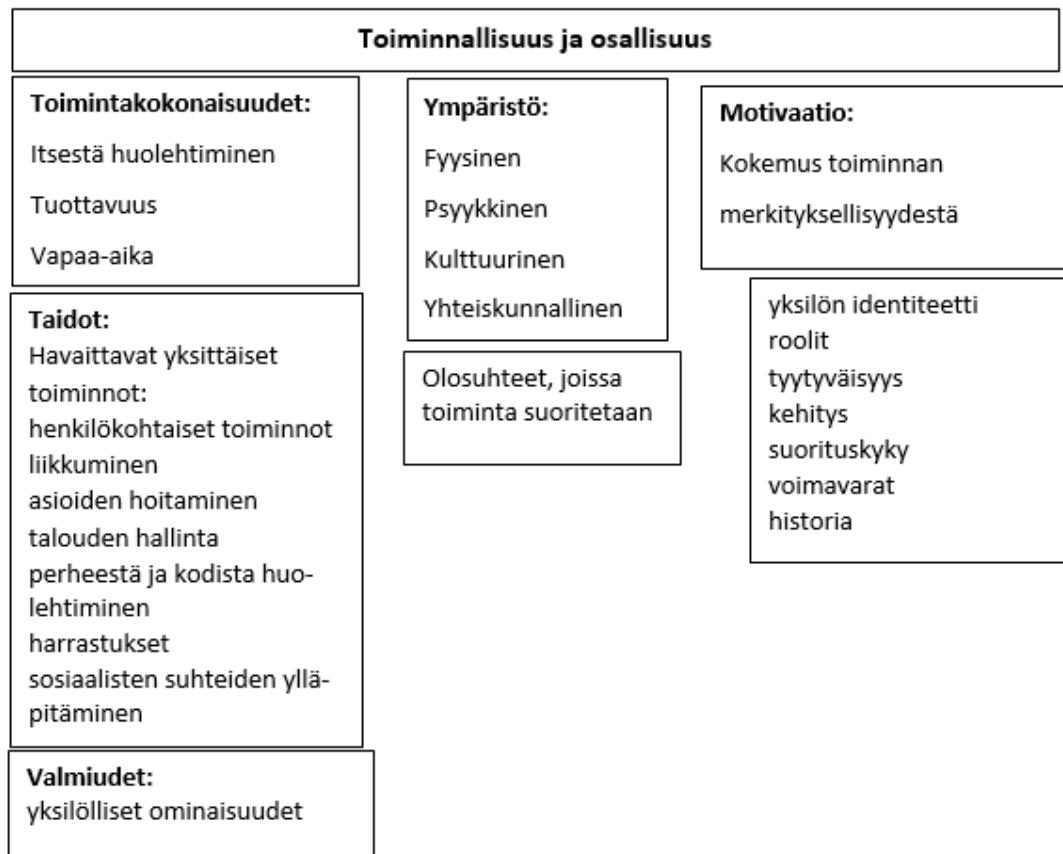
laissa on myös asetettu laitoksille velvoite laatia hyvää kohtelua koskeva suunnitelma. Tämän tulee sisältää mm. nuorten tavanomaiseen kasvatukseen liittyvät säännöt ja käytännöt. (Hoikkala & Pollari 2019, 32.)

Kiinnostuin aiheesta, sillä arjen kuntoutumista tukevat menetelmät jäävät usein näkymättömiksi. Menetelmäkansioihin kootaan erilaisia luovia menetelmiä ja välineistöä, joiden käyttöön tarvitaan erillisesti resursoitu aika ja mahdollisesti lisäkoulutusta. Arjessa tapahtuu monipuolista toiminnallista kuntoutumisen tukemista ja tulevana toimintaterapeutina haluan korostaa näiden työskentelytapojen tärkeyttä.

2 Toiminnan terapeutisuus

Toimintaterapia on asiakkaan taitojen vahvistamista toiminnan avulla. Toimintaterapian peruslähtökohtana on toiminnan yhteys hyvinvointiin ja toimintaterapiassa ollaan kiinnostuneita asiakkaalle merkityksellisestä ja tarkoituksenmukaisesta toiminnasta hänen omassa ympäristössään. Asiakkaan toiminnallisuutta arvioidessaan toimintaterapeutti keskittyy yksilön, ympäristön ja toiminnan väliseen vuorovaikutukseen. (Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry 2014, 8.) Toiminnan terapeutisuus edellyttää toiminnan moniulotteisuuden ymmärtämistä ja toiminnan tietoista käyttämistä tavoitteen saavuttamiseksi (Linnossuo 2003, 15). Toiminnan tulee tapahtua mahdollisimman luonnollisessa ympäristössä ja sen tulee rakentua arjen rutiineiden näkökulmasta. Asiakas ja toimintaterapeutti valitsevat tarkoituksenmukaiset toiminnot ja toimintaympäristön niin, että ne edistävät asetettuihin tavoitteisiin pääsemistä. Näin toiminta edistää asiakkaan taitoja sekä valmiuksia ja ympäristössä toimimista. (Linnossuo 2003, 21-23; Savolainen & Aralinna 2017, 13.)

Taulukko 1. Toiminnallisuus ja osallisuus toimintaterapiassa

Toiminnallisuus toimintaterapian yläkäsitteenä löytyy kaikista toimintaterapian eri teorioista ja viitekehyksistä. Toiminnallisuus koostuu yksilön valmiuksista sekä taidoista, toimintaan liittyvästä ympäristöstä yhtä lailla kuin henkilökohtaisesta motivaatiosta eli yksilölle merkityksellisestä ja tarkoituksenmukaisesta toiminnasta. (Savolainen & Aralinna 2017, 10-11.)

Valmiudet ovat ihmisen ominaisuuksia, joiden avulla taidot eli havaittavat toiminnot mahdollistuvat, kun taas taitojen avulla ihminen toteuttaa toimintoja, jotka muodostavat toimintakokonaisuuksia. Toiminnot ovat yhteydessä ihmisen fyysiseen, psyykkiseen, kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen ympäristöön muodostaen yksilöllisen kokemuksen toiminnallisuudesta sekä osallisuudesta. (Savolainen & Aralinna 2017, 10-11.)

Toimintakokonaisuudet jaotellaan itsestä huolehtimisen, tuottavuuden ja vapaa-ajan yläkäsitteisiin, jotka pitävät sisällään tarkentavia alakäsitteitä. Näitä ovat mm. henkilökohtaiset toiminnot, liikkuminen ja asioiden hoitaminen, talouden hallinta, perheestä ja kodista huolehtiminen sekä harrastukset ja sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen. (Kantanen & Kaukinen 2011, 10-11.) Toimintakokonaisuuksien edistäminen parantaa asiakkaan elämänlaatua, vahvistaa osallisuutta sekä ajankäytön tasapainoa (Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry 2014, 8).

2.1 Kanadan malli

Kanadalainen toiminnallisuuden ja sitoutumisen malli (CMOP-E) korostaa toimintaa ja siihen sitoutumisen merkitystä osana toimintaterapiaprosessia. Malli lähtee asiakaslähtöisyydestä ja ottaa huomioon asiakkaiden erilaisuuden sekä erilaiset toimintaympäristöt. Keskeisiä käsitteitä ovat toiminnallisuus sekä toimintaan sitoutuminen, jossa toiminnallisuus on ihmisen, ympäristön ja toiminnan vuorovaikutuksen tulosta ja liittyy toiminnan suorittamiseen. Toimintaan sitoutuminen tarkoittaa osallistumista, itsensä likoon laittamista ja oman ajan täyttämistä mielekkäällä tekemisellä. Toiminnan kautta voidaan tunnistaa asiakkaan vahvuuksia ja heikkouksia, löytää mielekkäitä ja merkityksellisiä asioita elämässä sekä tukea muutoksessa. Mallin mukaisesti ihminen on yhteydessä ympäristöön ja toiminta tapahtuu vuorovaikutuksessa siihen. Asiakkaan rooleilla, tyytyväisyydellä, identiteetillä, kehityksellä, suorituskyyvyllä, voimavaroilla sekä historialla on merkitystä toiminnallisuuteen ja toimintaan sitoutumiseen. (Hautala ym. 2016, 207-209; Kantanen & Kaukinen 2011, 10-12.)

Kanadan mallin näkökulma on toimintaan painottaminen. Toimintakokonaisuuksien eli itsestä huolehtimisen, tuottavuuden ja vapaa-ajan tulee olla tasapainossa keskenään. Asiakas määrittelee toimintansa sen mukaisesti, kuinka kykenevä ja tyytyväinen hän on suoritukseensa eri osa-alueissa. Terapiaprosessin avulla mahdollistetaan asiakkaalle hänelle mieluinen toiminta, erilaisten asiakaslähtöisten menetelmien avulla. (Kantanen & Kaukinen 2011, 12.)

Kanadan mallin mukaan ihminen tarvitsee toimintaa selviytyäkseen, voidakseen hyvin, pitääkseen yllä terveyttään ja muodostaakseen omaa identiteettiään. Mallin ohjaavana ajatuksena on, että ihmisellä on mielenkiinto sekä motivaatio toimia, jolloin yhteisten keskustelujen avulla löytyvät ne yksilölliset tekijät, joihin terapiaprosessi nojautuu. Toisin sanoen toimintojen tulee olla merkityksellisiä asiakkaalle itselleen ja terapian tavoitteena on mahdollistaa näiden toimintojen toteutuminen. Mallissa toiminnan tarkoitus jaetaan itsestä huolehtimiseen, tuottavuuteen sekä vapaa-aikaan ja nämä tekijät nivoutuvat myös arjenhallinnan käsitteisiin. (Hautala ym. 2016, 210-212.)

Kanadan mallin teoriaa voidaan hyödyntää myös työskentelyn kehittämisessä. Tiimi-työskentelyn avulla voidaan pohtia esimerkiksi, millaisia haasteita arjen työssä tulee vastaan, kuinka saavutetaan muutoksia työskentelyn keinoin sekä millaisia asiakastilanteita tai toiminnan alueita kohdataan. Tarkastelun kohteena voi olla myös, kuinka tasapainoisesti eri toimintakokonaisuuksien kanssa työskennellään. (Kantanen & Kaukinen 2011, 43.)

2.2 OTIPM

Fisherin (2009) OTIP-malli (Occupational Therapy Intervention Prosess Model) ohjaa työskentelemään toimintaterapian keskeisten näkökulmien mukaisesti, joihin kuuluvat asiakkaan yksilöllisyys, ihmisen toiminnallisuus ja toimintojen suorittamisen keskeisyys osana terapiaprosessia. Toimintaterapiassa tulee käyttää ammatillista harkintaa ja suunnittelemaan sekä toteuttamaan asiakaskeskeisiä Top- down -näkökulman mukaisia toimintaan perustuvia arviointeja ja interventioita. Mallin ajatuksena on, että toiminnalla itsessään on terapeuttista merkitystä ja osallistuminen mielekkäisiin toimintoihin on asiakkaalle tärkeää. Terapiassa keskitytään niiden toimintojen suorittamiseen ja mahdollistamiseen, jotka ovat asiakkaalle merkityksellisiä ja joita hän haluaa toteuttaa. Terapiaprosessi perustuu asiakkaan yksilölliseen arviointiin ja sen myötä tavoitteen asetteluun ja tarvittaviin interventiokeinoihin. Asiakkaan oma aktiivisuus on prosessissa tärkeää ja toimintaterapeutin on hahmotettava asiakkaan kokonaistilanne. (Fisher 2009, 1-4.)

Top-down -lähestymistavassa toimintaterapeutin on ymmärrettävä asiakkaan tausta sekä hänen toiminnallinen kontekstinsä. Alkuarvioinnissa painopiste on asiakkaan itsensä nimeämissä toimintoihin liittyvissä haasteissa. Tavoitteen asettelussa ja interventiokeinojen valinnassa huomioidaan ne toimintaa rajoittavat ja edistävät tekijät, jotka liittyvät asiakkaan nimeämään toimintoon ja sen suorittamiseen. Työskentely aloitetaan asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisesta kartoittamisesta ja edetään yksityiskohtaisempiin osiin. Arvioinnissa on tärkeää huomioida myös asiakkaan roolit, jotka ovat hänelle tärkeitä ja tukevat hänen osallistumistaan päivittäiseen elämään. Terapeutti etsii syitä asiakkaan heikentyneelle toiminnalliselle suoritukselle, joita voivat olla esimerkiksi henkilötekijät, kehon toiminnot tai ympäristöstä aiheutuvat syyt. Tuloksena on asiakkaan ja terapeutin välinen yhteistyö toimintalähtöisen terapiaintervention suunnittelussa ja toteutuksessa. (Fisher 2009, 6-7.)

OTIP-mallissa Fisher on kuvannut toiminnan arviointia 10 ulottuvuuden kautta. Ympäristöstä havainnoidaan missä toiminta tapahtuu, mitä esineitä käytetään ja ketä toiminnassa on läsnä. Asiakkaan rooleista arvioidaan niiden tärkeyttä asiakkaalle itselleen, suoriutumista rooleissa ja niihin liittyvissä tehtävissä sekä roolikäyttäytymisen johdonmukaisuutta. Motivaation arviointi edellyttää asiakkaan päämäärien, toiveiden ja huolien tunnistamista, sekä niiden merkityksen arviointia suhteessa toiminnan mielekkyyteen. Neljäs ulottuvuus tarkastelee, millaisista tehtävistä asiakkaan on suoriuduttava ja mistä hän haluaa suoriutua. Kulttuurinen ulottuvuus arvioi asiakkaan kulttuurin vaikutusta toimintaan ja sosiaalinen ulottuvuus asiakkaan suhteita muihin ihmisiin. Yhteiskunnallisella ulottuvuudella tarkoitetaan niiden voimavarojen ja rajoitteiden tarkastelua, jotka liittyvät eri palveluihin, taloudellisiin seikkoihin, lakeihin, normeihin ja asenteisiin. Kehon toiminnot liittyvät asiakkaan fyysiseen, kognitiiviseen ja psykososiaaliseen toimintakykyyn. Ajallisella ulottuvuudella tarkastellaan asiakkaan elämäntilannetta, päivittäisiä rutiineja sekä hänen menneisyyttään ja tulevaisuuttaan. Mukautuminen tarkastelee asiakkaan joustavuutta ja avoimuutta uusille ideoille sekä niitä toimenpiteitä, joita hän on toimintaansa helpottaakseen jo tehnyt. (Fisher 2009, 65.)

Fisherin (2009) mukaan interventiokeinot terapiassa ovat puutuvien tekijöiden kompensoiminen, yhteisöllinen koulutus ja ohjaus sekä yksilön taitojen ja valmiuksien

harjoittaminen. Myös tämä teoreettinen malli korostaa toimintaympäristön tarkastelua osana terapiaprosessia. (Fisher 2009, 16, 24-25.)

3 Arki kuntouttavana elementtinä

3.1 Arki ja arjenhallinta

Arki on jokaiselle ihmiselle henkilökohtainen ja koostuu jokapäiväisistä asioista ja toiminnoista. Arjen rakentuminen on riippuvainen myös ympäristöstä, jossa ihminen elää. Arjenhallinnalla tarkoitetaan arjen sujumista ja arjen taitojen osaamista. Käsitteenä arki ja arjenhallinta ovat hyvin lähellä elämänhallintaa, jolla tarkoitetaan kykyä ottaa vastuuta omasta elämästään ja tekemään ratkaisuja sen suhteen. Nuorten arkeen tulisi sisältyä kokemus elämän sujumisesta ja tämä edellyttää ulkoisten puitteiden lisäksi omaa elämänhallintaa sekä hyvinvointia. Arjen tulisi sisältää elementtejä oman itsetuntemuksen vahvistamisesta sekä päivittäisistä valinnoista ja rutiineista. Arjen taitoina käsitetään itsestä huolehtiminen, terveydestä ja hygieniasta huolehtiminen, ruoan valmistaminen, kodinhoidolliset asiat, raha-asioiden hoitaminen sekä viranomaisten kanssa asioiminen. Laitoksen nuorilla valintoihin vaikuttavat arjen sisältö, vaatimukset sekä henkilökohtaiset arvot. (Lindberg 2016, 9.) Nuori voi kokea tyytymättömyyttä elämäänsä osaamatta nimetä, minkä pitäisi muuttua, jotta tulevaisuus näyttäisi paremmalta. Elämänhallinta tapahtuu arjessa eli päivittäisessä elämissä ja näin ollen, sen tulee laitostyössä sisältää tukea paremman arjen rakentumiseksi. (Linnossuo 2003, 41). Arjenhallintataidot ylläpitävät hyvinvointia ja terveyttä sekä luovat turvallisuuden tunnetta, jolloin elämä koetaan mielekkäämpänä ja se luo luottamusta tulevaisuuteen (Lindberg 2016, 9).

Opetus- ja kulttuuriministeriön laatimassa lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa (2012-2015) määritellään arjenhallinta siten, että ihminen kykenee ottamaan vastuuta elämästään, taloudestaan ja henkisestä hyvinvoinnistaan oma kehitysvaihe huomioiden. Keskeisiä arjenhallinnan mahdollistajia ovat koulutus, työllistyminen, terveys ja hyvinvointi sekä oman talouden hallinta. Kehittämissuunnitelmassa mainitaan

myös, että on korostettava perheen, vanhempien ja kasvattajan merkitystä nuoren arjenhallinnassa. (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015 2012, 7.) Arjen kuntouttavat elementit elävät kiinni siinä todellisuudessa, jossa ihmisetkin erilaisine tarpeineen ja odotuksineen elävät. Kuntoutumisen tulee juurtua arkiseen todellisuuteen ja työskentelyn tapahtua siitä näkökulmasta. (Pikkarainen 2017.)

Sosiaalipedagogiikka korostaa arkikeskeisyyttä, yhteisen arjen jakamista ja voimaantumista arjessa sekä yhteisössä. Työntekijöiden odotetaan olevan arkielämän taitajia, reflektiivisesti työskenteleviä sekä yhteisen ajan ammatillisesti jakavia, turvallisia aikuisia suhteessa nuoriin. Arjessa korostuvat vahvuuksien tukeminen, asioiden yhteinen käsittely, elämäntaitojen opettelu sekä toimijuuden vahvistaminen. Arjen vastatessa nuorten haasteisiin ja positiivista palautetta antamalla tuetaan nuoren käsitystä itsestään toimijana ja odotukset omasta pärjäämisestä lisääntyvät. Laitoksessa tulee turvata sellainen elinympäristö, joka tarjoaa tukea, mahdollistaa koulunkäynnin ja sosiaalisten taitojen oppimisen sekä kiinnittymisen yhteiskuntaan. Yhteisöllisyys edistää nuorten oman toiminnan hallintaa ja henkilökohtaista vastuuta vuorovaikutuksessa toisiinsa. (Timonen-Kallio ym. 2017, 18.)

3.2 Arkikuntoutus

Arkikuntoutusta on tutkittu Pohjoismaissa viime aikoina erityisesti ikääntyvien kotona-asumiseen liittyen. Näissä tutkimuksissa arkikuntoutus määritetään asiakkaan omassa elinpiirissä tapahtuvaksi ja omatoimisuutta tukevaksi moniammatilliseksi kuntoutukseksi, joka on asiakaslähtöistä ja ajallisesti rajattua. Usein arvioinneissa hyödynnetään COPM- arviointimenetelmää ja pääpaino on ajatuksessa ”mistä haluaisin suoriutua arjessa itsenäisesti.” (Niskanen 2017, 1.) Pohjoismaiden välillä on eroavaisuuksia arkikuntoutuksen toteuttamisessa sekä määrittelyssä, mutta yhteistä on, että toimintakyvyn tukeminen ja harjoittelu liitetään osaksi asiakkaan arkea ja arjenhallintaa (Niskanen 2018, 3). Käsitteinä arki ja arjenhallinta ovat läsnä ikävaiheesta riippumatta, joten saatuja tutkimustuloksia voidaan hyödyntää myös muiden asiakkaiden parissa työskenneltäessä. Tavoitteena arkikuntoutuksella on omassa kodissa

asumisen turvallisuus, jatkuvuus ja samalla osallisuuden kokemus oman elämän hallinnasta, joten arkikuntoutus on parhaimmillaan asiakaslähtöistä kuntoutumista asiakkaan päivittäisissä ympäristöissä. (Pikkarainen 2017.)

3.3 Kuntouttava arki lastensuojelun laitostyössä

Lastensuojelun laitostyön määrittelystä ja etenkin sen sisällöstä on viime aikoina käyty keskustelua. Tutkimuksissa on pohdittu laitostyön sisällön, toimintatapojen sekä menetelmien kehittämistä, sillä lastensuojelulaitoksen nimi kertoo hyvin vähän arjen toimintatavoista, työskentelyn teoriapohjasta, laitoksen koosta tai henkilöstön ammatillisuudesta. (Eronen & Laakso 2016, 9, 16 & Timonen-Kallio ym. 2017, 13.)

Laitossijoitus on ratkaisu tilanteissa, jolloin avopalveluiden perhetyöllä ei voida vastata perheen kohtaamiin haasteisiin tai nuorella on päihteiden ongelmakäyttöä, psyykkistä oirehdintaa tai muuta erityisosaamisen tarvetta (Timonen-Kallio ym. 2017, 11). Nuoren sijoittamista lastensuojeluyksikkö Liekkiin on voinut edeltää useita interventioita ja nämä ovat osaltaan voineet myös lisätä nuoren elämänhallinnan vaikeuksia tai epäluottamusta viranomaisiin kohtaan. Tavallisin sijoitukseen johtava syy alle 12-vuotiailla lapsilla on vanhempien päihteidenkäyttö ja 13-17-vuotiailla nuorilla sijoitus liittyy nuoren omaan käytökseen, johon sisältyy usein päihteidenkäyttöä, rajattomuutta, psyykkistä oireilua tai vaikeuksia kotona sekä koulussa (Laakso 2009, 37).

Lastensuojelun laitostyössä sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset vastaavat ympärivuorokautisesti kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hoidosta, ohjauksesta ja kasvatuksesta. Perustehtävä on kasvatuksellinen sekä lastensuojelullinen, eikä se ole mitään tahansa arkista toimintaa vaan työtä säätelevät lainsäädännölliset normit. Lapsella on oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 2007.)

Lastensuojelun perustehtävään kuuluu yksilön auttaminen, suojelu itseltään ja muilta sekä pyrkimys kiinnittää yksilö osaksi normaalia yhteiskunnan toimintaa (Linnossuo 2003, 9). Laitostyön tehtävät voi jakaa kolmeen osa-alueeseen: arkisen elinympäristön luominen, nuorten haastavaan käyttäytymiseen liittyviin tarpeisiin vastaaminen

sekä itsetuntemuksen ja normaaliuden kehittäminen. Laitostyö nähdään yhtä lailla hoitona, kasvatuksena kuin terapeuttisena työskentelynä nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. (Laakso 2009, 39-40.)

Arkinen yhteiselämä ja turvallisuuden tunteen luominen pitävät sisällään niin rajoja kuin rakkautta. Tärkein tekijä turvaamaan tasapainoista kehitystä on säännöllinen ja ennakoitavissa oleva arki, joka käsittää työntekijöiden asettamat kotiintulo-, ruokailu- sekä lepoajat. (Araneva 2018, 186.) Yksiköt panostavat yhä enemmän kodin-omaisuuteen ja toimintaa kehitetään vastaamaan normaalikodin rutiineja. Lasten arjesta pyritään tekemään turvallista sekä kuntouttavaa ja toiminnassa tuetaan lasten omatoimisuutta kannustamalla heitä arjen askareisiin. Normaaleihin kotitöihin osallistuminen ohjaa lisäksi vastuullisuuteen sekä tulevaan itsenäistymiseen. (Lastensuojelulaki 2007.)

Liekissä mahdollistetaan perheenomainen ympäristö, jossa työntekijät tarjoavat turvallisen ja välittävän aikuisen mallin. Arjen struktuurit rakentavat ennakoitavuutta sekä turvallisuutta ja valmentavat itsenäiseen elämään. Nuorilla on usein haasteita luottaa aikuisiin tai näyttää tunteitaan turvallisesti. Näihin pyritään vastaamaan pienen yksikön yhteisöllisyyden ja ammattimaisen työskentelyn turvin. Laitostyön ammatillisuutena nähdään yhteisöllisyyden ja kodinomaisuuden toteuttaminen, opiskelun sekä vapaa-ajan toimintojen mahdollistaminen, perhetyö sekä tavoitteellisen ja laadukkaan omaohjaajuuden toteutuminen osana yksilöllisen kuntoutumisen tukemista. (Timonen-Kallio 2019, 70.) Arkikeskeisessä toiminnassa ylläpidetään jokapäiväistä aktiivisuutta ja rutiineja osana kuntouttavia metodeja ja näin osallistetaan nuoria heidän elämäänsä liittyvissä ratkaisuisa. Laitoksessa asuvia nuoria valmennetaan tulevaisuuteen sekä itsenäistymiseen ja luodaan positiivia kokemuksia osana yksilöllistä toimintaa sekä yhteisöllisyyttä. (Timonen-Kallio & Hämäläinen 2019, 8.)

Arjen terapeuttisuus lastensuojelulaitosten näkökulmasta perustuu sellaisen elinympäristön mahdollistamiseen, joka tarjoaa mahdollisuuden turvalliseen elämään, koulunkäyntiin, sosiaalisten suhteiden luomiseen ja niiden ylläpitämiseen sekä yhteiskunnan palveluihin kiinnittymiseen (Timonen-Kallio ym. 2017, 27). Työntekijöiden näkökulmasta nousee esiin, että työ on kokonaisvaltaista ja liittyy kaikkiin arkielämän

elementteihin. Työn aktiivisen toiminnan luonne ja ammatillisuus ovat vaikeita määriteltäviä, sillä kyseessä on jokapäiväinen arkielämä, kodin rutiinit, nuorten valmentaminen sekä heidän tarpeisiinsa vastaaminen. Työskentelyssä korostuu dialogisuus, aktiivinen osallistuminen sekä yhteisökeskeisyys. (Timonen-Kallio 2019, 55.)

Lastensuojelun laitostyössä tavoitteena on arjen turvaaminen ja normalisointi, mikä pitää sisällään arjen pyörittämisen, asioista huolehtimisen sekä nuorten kohtaamisen. Tutkimukset painottavat lastensuojelun laitostyössä yhteisen arjen jakamista sekä arkista yhdessä elämistä, jolloin ammatillinen työskentely liittyy tavallisen perheyhteisön rakentamiseen sekä arkisiin, jokapäiväisiin tilanteisiin. Tutkimuksissa on tarkasteltu lastensuojelua yleisimmin sosiaalityön näkökulmasta, vaikka käytännön työskentelyyn toimintaterapian ammattiosaaminen tarjoaisi laadukasta teoreettista viitekehystä ja vakauttaisi laitostyön ammatillista imagoa. (Laakso 2009, 41, 46.) Jokapäiväisen ammatillisen kasvatuksen, yhteisöllisyyden ja arjen kuntouttavien elementtien avaaminen on tarpeellista, jotta työskentelyä voidaan kuvata myös moniammatillisessa yhteistyössä (Timonen-Kallio 2019, 57). Henkilökunnan moniammatillisuus ja tiimityöskentely ovat hyvän arjen ja kasvatuksen kulmakiviä.

Usein laitossijoitukseen päätyvillä nuorilla on taustalla puutteellista huolenpitoa, arjen epäsäännöllisyyttä sekä turvattomuuden tunnetta. (Laakso 2009, 254.) Nuorille annetaan mahdollisuus vaikuttaa arkipäivän tilanteisiin ja suhteisiin. Heitä kannustetaan ja huomioidaan positiivisesti, mutta myös asetetaan rajoja, jolloin he kokevat olevansa turvassa. (Timonen-Kallio ym. 2017, 19.) Nuoria tuetaan oman historian läpikäymisessä, minäkuvan rakentamisessa sekä yhteydenpidossa omaan perheeseen ja läheisiin. Yhteisöllisen ja laadukkaan arjen rakentaminen on tärkeä henkilöstön ammatillisen osaamisen alue. On todettu huostaanotetuille nuorille normaalin arjen itsessään olevan terapeutista, sillä se luo turvallisuuden tunnetta sekä struktuuria elämään. (Timonen-Kallio ym. 2017, 27.)

4 Kehittämistyö

4.1 Kehittämistyön lähtökohta, tarkoitus ja tavoite

Työn toimeksiantajana on Valpas Ratkaisut Oy:n alainen lastensuojeluyksikkö Liekki. Liekki on 7-paikkainen, 10-18-vuotiaille nuorille suunnattu kodinomainen lastensuojeluyksikkö Lieksassa. Perustehtävänä on tarjota perheille tukea lasten ja nuorten kasvatuksen haasteissa sekä sijoitetuille lapsille ja nuorille turvallista ja tasapainoista kasvua tukeva ympäristö. Työtä ohjaavia arvoja ovat muun muassa kodinomaisuus, yhteisöllisyys, asiakaslähtöisyys, kuntouttava työote sekä voimavarakeskeisyys. Lastensuojelulaki edellyttää, että laitoksessa on oltava lasten ja nuorten kuntoutumisen tueksi riittävä määrä sosiaalihuollon ammattihenkilöitä. Pätevyysvaatimukset ovat laajat, joten ammatillisuuden aste vaihtelee eri yksiköiden välillä. Henkilöstön koulutustaustojen eroavaisuus voi myös asettaa haasteita, sillä kaikki osallistuvat kuitenkin samalla työpanoksella asiakkaiden kuntoutumisen tukemiseen. (Timonen-Kallio 2017,15.) Liekissä työskentelee sekä sosionomeja että lähihoitajia, työtä tehdään kolmessa vuorossa. Yksikön pääasiallisena palveluna on nuorten kuntoutumisen tukeminen sekä heidän perheidensä kanssa tehtävä työskentely, jotta nuori voisi palata asumaan kotiin. Kaikkien nuorten kanssa tämä tavoite ei toteudu, vaan he siirtyvät jälkihuollon tuella itsenäiseen asumiseen.

Suomessa lastensuojelun laitoshoidtoa tuotetaan erilaisin toimintatavoin ja erikokoisissa yksiköissä, joista suurin osa on yksityisiä palveluntarjoajia. Lastensuojelun laitostyön kehittämisen tärkeäksi tavoitteeksi on yhteiskunnallisesti asetettu palvelusisältöjen kartoittaminen sekä toimintakulttuurien ja henkilöstön osaamisen selkiyttäminen. Pienissä yksiköissä ei pystytä aina vastaamaan vaativan lastensuojelun asiakkuuksien tarpeisiin, jonka vuoksi nuoria joudutaan siirtämään toiseen yksikköön. Useiden sijoituskertojen on todettu lisäävän nuorten ongelmia, joten yksiköiden ammatillista osaamista tulisi kehittää. (Timonen-Kallio 2017, 14.)

Laitoksen laadukkaan työkuulttuurin rakentumiseksi ja laadullisen työn takaamiseksi edellytetään osaavaa henkilökuntaa sekä yhteisesti sovittuja ammatillisia menetelmiä, sillä nämä tukevat perustehtävän toteuttamista ja asiakkaiden hyvinvointia. Yhteisesti sovitut työskentelyn menetelmät ovat riippumattomia vuorossa olevan työntekijän henkilökohtaisesta ammattiosaamisesta eli tietotaidosta ja pohjakoulutuksesta. Näin varmistetaan yhtenäinen työskentelytapa sisällöltään vaativissa lastensuojelun asiakasprosesseissa. THL:n julkaisemaan ja ylläpitämään lastensuojelun käsikirjaan on koottu erilaisia työmenetelmiä ja -välineitä, joiden käytettävyys perustuu kuitenkin yksittäisten työntekijöiden osaamiseen ja laitospohtaiseen hyödyntämiseen. Pienten yksiköiden ei useinkaan ole järkevää tai mahdollista kouluttaa henkilöstöä yksittäisiin terapiasuuntauksiin, joten tarvitaan jokapäiväisen arjen toimintoja kuvaava kuntoutumista tukeva työskentelymallinnus. (Timonen-Kallio 2017, 20.)

Opinnäytetyön aiheen rajauksena ovat arjen menetelmät, sillä nämä ovat niitä kuntoutumisprosessin välineitä, joita jokainen lastensuojeluyksikön työntekijä käyttää päivittäisessä työssään. Ne eivät vaadi lisäkoulutuksia, vaan jokaisella työntekijällä on olemassa oleva ammattitaito niiden hyödyntämiseen riippumatta perustutkinnosta.

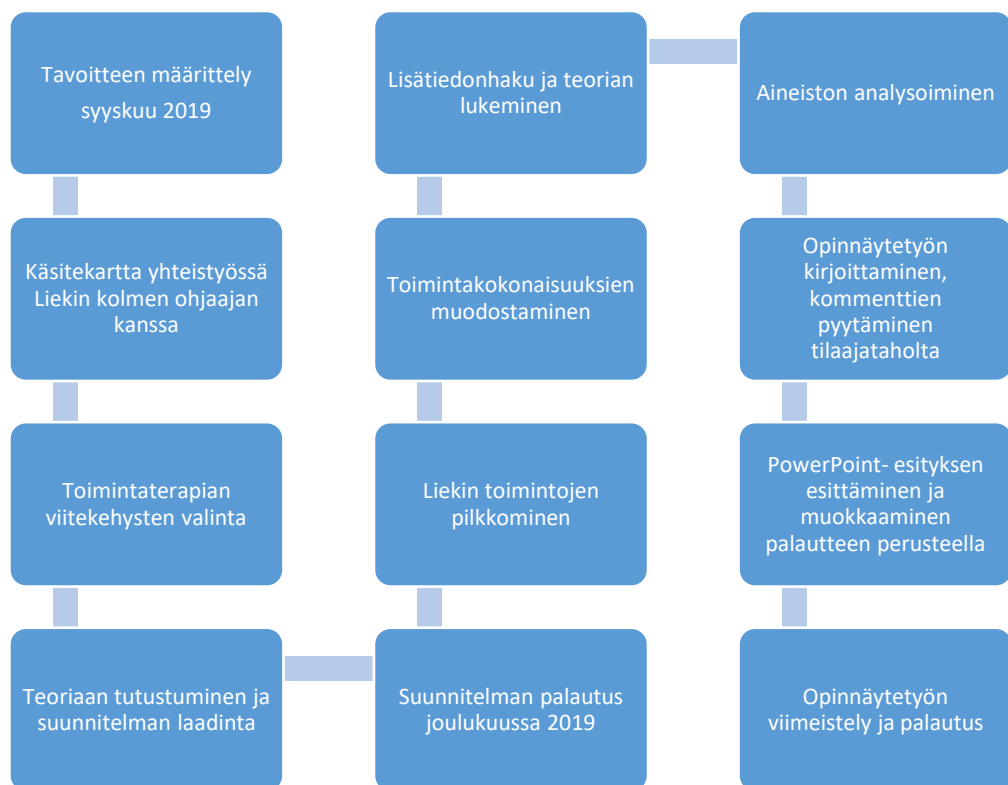
Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on vastata toimeksiantajan tilaukseen arjen menetelmien kirjallisesta kuvauksesta sekä niiden hyödyntämisestä osana kuntoutumisprosessia ja näin kehittää laadukasta työskentelyä lastensuojeluyksikön arjessa. Tavoitteena on tuottaa toimintaterapian teoriaan perustuvaa tietoa Liekissä käytössä olevien menetelmien tueksi sekä sisällön avaamiseksi.

Opinnäytetyön tarkoituksena on arvioida käytössä olevien menetelmien teorialähtöisyyttä ja osoittaa niiden hyödyllisyys lastensuojeluyksikön toiminnassa. Toimeksiantaja haluaa tehdä näkyväksi yksikön osaamista sekä toiminnan sisältöä, vastataksaan paremmin kilpailutuksen tuomiin haasteisiin. Yksikössä on laadittu laatukäsikirjaa, johon liittyen arjen kuntouttavuus tarvitsee teoreettista perustaa ja sen sisältämät interventiokeinot kuvaamista.

4.2 Kehittämistyön prosessi

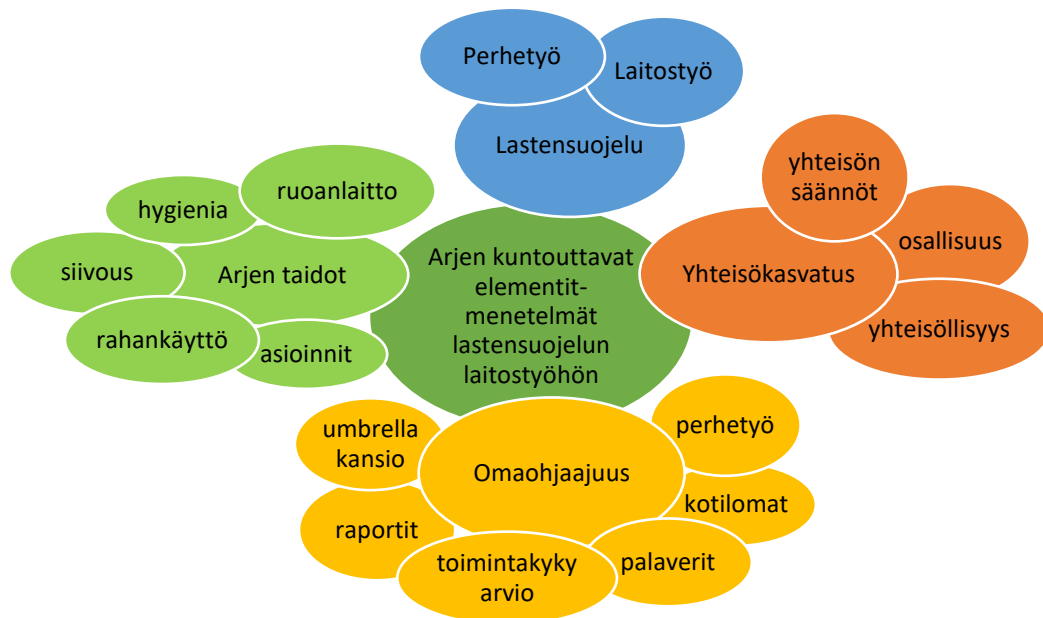
Kehittämistoiminta on toteutettu monivaiheisena kehittämisprosessina yhteistyössä toimeksiantajan kanssa. Kehittävää tutkimusta voidaan käyttää perinteisen toteavan tutkimuksen tapaan arviointitiedon tuottamiseen tai sitä voidaan hyödyntää erilaisen ”hyvien käytäntöjen” esille tuomiseen teoriatiedon kautta. Toimintatapaa koskevalla kehittämisellä voidaan tarkoittaa esimerkiksi laaja-alaista yhteisen toimintatavan selkeyttämistä, kuten työprosessin mallinnusta. Kehittämistoiminnassa pyritään tuottamaan tietoa esimerkiksi siitä, voidaanko jotakin työmenetelmää pitää hyvänä. Tällöin etsitään näyttöä tutkittavan asian käyttökelpoisuudesta. (Toikko & Rantanen 2009, 14, 39, 156-157.) Opinnäytetyössä on keskitytty olemassa olevien käytänteiden teoreettiseen kuvaamiseen toimintaterapian viitekehysten avulla. Kehittämisprosessi on aloitettu syyskuussa 2019, ja sen vaiheet on esitelty seuraavassa kaaviossa.

Kuvio 1. Kehittämisprosessi

Kehittämistyö on edennyt lineaarisen mallin mukaan. Siinä työskentely etenee tavoitteen määrittelyn kautta suunnitteluun, toteutukseen, työskentelyn päättämiseen ja arviointiin. Opinnäytetyössä perehdytään Liekissä käytössä oleviin tapoihin ja arjen toimintaan sekä etsitään teoria-aineistosta näitä tukevaa materiaalia.

Työskentely aloitettiin suunnittelupalaverilla syyskuussa, jossa määriteltiin toimeksiantajan tarpeet sekä työn tavoite. Tämän jälkeen laadimme keskustelun avulla Liekin käsitekartan, jossa kuvataan työyksikön käytössä olevat arjen menetelmät. Käsitekarttaa laadittiin yhteistyössä lisäkseni Liekin kolmen ohjaajan kanssa ja tietoperustana käytettiin käytännön kokemustietoa sekä Liekin omaa kirjallista materiaalia eli Liekin laatu- ja toimintakäsikirjaa sekä yhteisön sääntöjä ja arjen struktuureita. Käsitekartan pohjalta pääkäsitteiksi Liekissä tehtävästä työstä muodostin oman valinnan avulla lastensuojelun, arjen taidot, yhteisökasvatus, perhetyö sekä omaohjaajuus. Näistä tarkastelun kohteiksi valikoituivat tilaajan tarpeen kautta kolme teemaa eli arjen taidot, lastensuojelu sekä yhteisökasvatus. Tarkastelu tehtiin tiimpäivän yhteydessä, jolloin esittelin tulevan opinnäytetyön aiheen työyhteisölle.

Kuvio 2. Käsitekartta

Toimintaterapian näkökulmasta valitsin arjen taidot lähemmän tarkastelu kohteeksi, sillä se vastasi opinnäytetyön tavoitteeseen sekä tarkoitukseen. Lisäksi lastensuojelun laitostyön arjen taitojen kuntoutumisen tukemisen kautta muutkin elementit tulevat näkyviksi. Opinnäytetyön suunnitelman hyväksytin toimeksiantajalla ja palautin joulukuussa 2019. Kehittämistyön seuraavassa vaiheessa lähdin etsimään teoreettista tietoa sekä tutkimusnäyttöä arjen taitoihin liittyen. Työvaiheista eniten on vie-
 nyt aikaa teoriaan perehtyminen sekä sen analysoiminen. Tämän osion kuvaan tarkemmin kappaleessa 4.3.

Toteutus on tapahtunut pääsääntöisesti itsenäisenä työskentelynä, mutta kehittämistyön aikana on kuitenkin tehty yhteistyötä tilaajatahon kanssa niin, että työ on lähetetty sen eri vaiheissa kolme kertaa sähköpostitse kommentoitavaksi tilaajataholle. Kommenttien perusteella työn sisältöä tai työskentelyn suuntaa ei ole ollut tarpeen korjata, muutamia korjauksia tehtiin sanamuotoihin. Liekissä olen käynyt kerran tarkentamassa esimieheltä ajankohtaisia toimintamalleja, sillä arki on muuttuva elementti ja käytänteitä tarkistetaan tilanteen mukaan. Suuria muutoksia toimintavoimissa ei kuitenkaan ole ollut, joten pääkäsitteistö on pysynyt samana kehittämistyön ajan.

Kehittämistoiminnan tuloksena muodostettiin tiivistetty tietopaketti PowerPoint muodossa toimeksiantajan käyttöön. Tiivistetyssä esityksessä kuvattiin käytössä olevat arjen taitojen tukemisen menetelmät Liekissä sekä niiden taustalle löydetty perustelut. Tietopaketti esiteltiin toimeksiantajan henkilökunnalle sekä siitä saatiin suullista palautetta. Palautteen perusteella tietopakettia hiottiin vielä vastaamaan paremmin toimeksiantajan tarpeita ennen lopullista luovuttamista. Lopputuloksena on valmistunut opinnäytetyön lisäksi yksikölle diasarja, jota he voivat hyödyntää esitelyssä, perehdytyksessä sekä toiminnan kuvauksessa (liite 1).

4.3 Tutkimusta ohjaavan teorian valitseminen

Toimintaterapian teoria-aineistoa valittaessa ja hakusanoja määrittäessä on käytetty hyväksi käsiteanalyysia. Toimintaterapianimikkeistön avulla määrittivät toimintako-

konaisuudet, joita tutkimuksessa tarkastellaan. Analyysi on aloitettu pääkäsitteen valinnasta, jonka jälkeen on edetty tarkempien alakäsitteiden määrittelyyn. Käsiteanalyysi voidaan nähdä osana kehittämistoiminnan tavoitteen määrittelyä, sillä pääkäsitteellä on usein suora yhteys kehittämistoiminnan tavoitteeseen. Käsitteiden määrittelyn avulla, voidaan myös kehittämisprosessin aikana tarkistaa suuntaa ja korjata sitä. Käsiteanalyysin avulla tuetaan myös näyttöön perustuvuutta, sillä selkeällä yhteydellä aikaisempiin tutkimuksiin ja niiden käsitteisiin vahvennetaan myös kehittämistyön tuloksia. (Toikko & Rantanen 2009, 133-134.)

Taulukko 2. Käsitteiden muodostaminen

Toimintakokonaisuudet	Liekin käytänteistä esiin nousseet käsitteet
Itsestä huolehtiminen terveys hygienia pukeutuminen	henkilökohtaiseen puhtauteen ohjaaminen vaatetuksen puhtaus ja säänmukaisuus terveydestä huolehtiminen ruokahuolto
Kotielämä ja yhteisöllisyys aterioiden valmistus kodinhoito asioinnit	siisteys yhteisöllisyys perheparlamentit
Liikkuminen ja asioinnit liikkuminen kulkuneuvojen käyttö raha-asiat	liikkuminen yksin ja yhdessä asioinnit raha-asioista huolehtiminen
Tunnetaidot tunteiden näyttäminen	yhteisökasvatus omaohjaajuus Umbrella-kansio
Opiskelu ja vapaa-aika kouluun lähteminen tehtävien tekeminen harrastukset rentoutuminen	kouluun lähtö opiskelun tukeminen yhteistyö koulun kanssa harrastuksiin ohjaaminen välineistön hankkiminen yhteisöillat toimintaviikonloput
Lepo uni	tarvittava lääkehoito lepoajat ohjaaja paikalla myös öisin

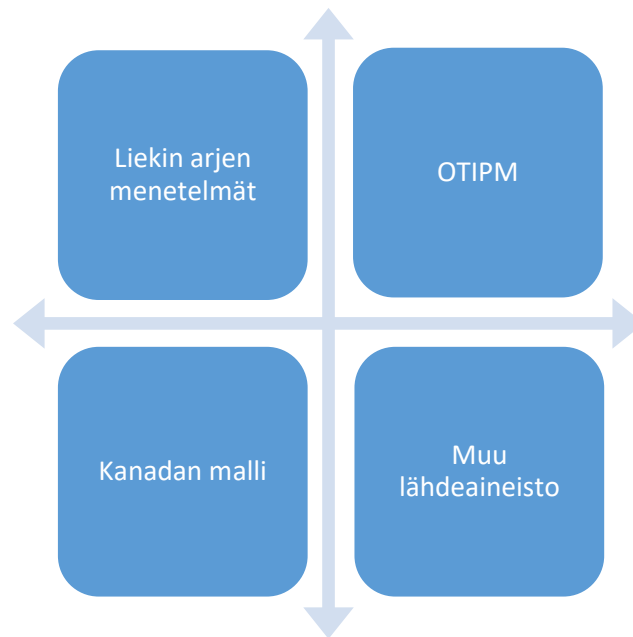
Toimintaterapianimikkeistöstä hahmottuivat alakäsitteet, joita verrattiin Liekissä esiin tulleisiin käsitteisiin. Liekin toiminnasta tunnistettiin ja nimettiin arjen taitoihin liittyviä toimenpiteitä ja niitä verrattiin toimintaterapian teorioiden kautta muodostettuun Toimintakokonaisuuksiin –määrittelyyn. Toimintakokonaisuuksiin on muodostettu Toimintaterapian nimikkeistöä hyödyntäen ja peilattu käsitteitä Liekin käytäntöihin. Toimintakokonaisuuksien valinta perustui Liekin toimintaan, joten tässä vaiheessa osa Toimintaterapianimikkeistön käsitteistä rajattiin tarkastelun ulkopuolelle.

Arjen taidoista ja lastensuojeluyksikön arkityön näkökulmasta tarkastelun kohteeksi valikoituivat itsestä huolehtiminen, kotielämä ja yhteisöllisyys, liikkuminen ja asioinnit, tunnetaidot, opiskelu ja vapaa-aika sekä lepo. Näissä osa-alueissa toimintaterapialla pyritään vahvistamaan asiakkaan valmiuksia sekä taitoja harjoittelemalla tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Harjoitteet sisältävät toiminnan aloittamisen, jatkamisen sekä mukauttamisen ja loppuunsaattamisen. Liekin arjessa nuorilla on mahdollisuus vaikuttaa arkipäivän tilanteisiin sekä suhteisiin ja erilaisten kompensatiokeinojen löytäminen ovat osa terapeutista työskentelyä.

Toimintakokonaisuuksien sekä kehittämisympäristön luonteen perusteella pohjaksi valikoituivat kaksi toimintaterapian viitekehystä, joista on etsitty teoreettista pohjaa työskentelylle. Opinnäytetyön suunnitelma on laadittu näiden teoreettisten mallien pohjalta. Kanadan malli on ollut työskentelyä ohjaavana teoriana, sillä se nostaa esiin itsestä huolehtimisen, tuottavuuden ja vapaa-ajan osana yksilölle merkityksellistä toimintaa. Toisena teoriana käytetään Fisherin (2009) OTIP-mallia, jossa keskeisinä käsitteinä ovat toiminnan 10 ulottuvuutta sekä intervention 4 eri toimintamallia. Toimintaterapian näkökulmasta on luotu työn teoreettinen osuus ja tehty vertailua Liekissä tehtävään työskentelyyn. Teoriasta on nostettu esiin samankaltaisuutta sekä eroavaisuuksia suhteessa Liekin menetelmiin.

Kehittämistyön seuraavassa vaiheessa hain myös muuta tutkimuksellista lisätietoa Liekissä toteutettavien toimintamallien tueksi. Lisäaineistona on käytetty luotettavaa ja ajankohtaista materiaalia, kuten suomeksi ja englanniksi laadittuja tieteellisiä artikkeleita, kirjallisuutta sekä graduja. Hakusanoina on käytetty arjen taitoja, arkikuntou-

tusta, yhteisökasvatusta, lastensuojelun laitostyötä sekä toimintaterapiaa. Englanninkieliset hakusanat ovat olleet daily routines, occupational therapy, foster care ja community-based interventions. Hakuja on tehty kirjaston tietokantojen, Janetin, OTSEEKERIN sekä PubMedin avulla. Materiaalia on löytynyt myös muiden julkaisujen lähdeaineistosta. Kriteereinä käytetyille lähteille on ollut julkaisuvuosi; korkeintaan 10 vuotta vanha, koko teksti saatavilla sekä suomen tai englannin kieli.

Kuvio 3. Analysoinnin nelikenttä

Lähdemateriaaliin tutustumisen sekä analysoinnin suoritin oheisen nelikentän avulla. Aiemmin olin määritellyt ne toimintakokonaisuudet, joiden parissa Liekissä mieles-täni arjessa työskennellään. Lähdemateriaalista etsittiin yhteneväisyyksiä teorian ja Liekin käytänteiden välillä, jotta arjen menetelmille saatiin teoreettista tukea. Otsak-keiden alle on kerätty Liekin arjen menetelmät sekä teoria-aineistosta esiin nousseet käsitteet. Opinnäytetyön tuloksien esittämisessä on avattu analyysissa kerättyä ma-teriaalia ja tehty näkyväksi toimintaterapian keinoja arjen toiminnoissa.

5 Toimintaterapian elementit Liekin arjessa

Tässä kappaleessa esitellään kirjallisuuskatsauksen ja toimintaterapian teorian poh-jalta löydettyjä perusteita Liekissä käytettävissä oleviin toimintatapoihin. Tarkastelun

kohteena on ollut toiminnan merkitys arjen kuntoutumisen tukemisessa sekä, kuinka toimintaterapian teoria kuvaa toimintojen sisältöä ja interventiomenetelmiä. Lähtökohtana tarkastelulle ovat olleet Liekin menetelmät, joiden sisällön avaamiseksi on etsitty teoreettista pohjaa. Kuvioissa on eritelty toimintojen sisältöä suhteessa Liekin toimintaan sekä OTIP-mallin ja Kanadan mallin tarjoamiin teorian käsitteisiin.

5.1 Itsestä huolehtiminen

Toimintaterapianimikkeistön mukaan itsestä huolehtimisen toimintoja ovat terveydestä huolehtiminen, pukeutuminen, hygieniasta huolehtiminen, eri kehon osien hoitaminen, wc- toiminnot, ruokailu ja ruokailutottumukset, seksuaalitoiminnot, henkilökohtaisista välineistä huolehtiminen, toiminnallisuutta edistävien tuotteiden ja teknologian käyttö sekä liikkuminen ja siirtyminen toiminnan yhteydessä. Toimintaterapiassa itsestä huolehtimisen edistämiseksi asiakas harjoittelee näitä toimintoja osana normaalia arkea. (Savolainen & Aralinna 2017, 14, 22.)

Itsestä huolehtiminen		
<p>Liekin arjen menetelmät</p> <p>Ohjausta henkilökohtaiseen hygieniaan</p> <p>Kuvalliset ohjeet</p> <p>Sauna ja suihkumahdollisuus päivittäin</p> <p>Useita wc-tiloja käytettävissä intimitietin säilyttämiseksi</p> <p>Henkilökohtaiset hygieniatuotteet, joita hankitaan yksilöllisesti</p> <p>Ohjausta ja tietoa seksuaalisuudesta sekä seksistä</p>	<p>OTIPM</p> <p>Valmiuksien ja taitojen harjoittelu:</p> <p>jokapäiväinen tuki ja ohjaus eri osa-alueissa</p> <p>Kompensaatiokeinot:</p> <p>ympäristön tarkastelu ja muokkaus, esteettömyys</p> <p>Koulutuksellinen malli:</p> <p>seksuaalineuvonta</p>	<p>Kanadan malli</p> <p>peseytyminen</p> <p>pukeminen ja riisuminen</p> <p>wc:ssä käyminen</p> <p>hampaiden peseminen</p> <p>kynsien hoitaminen</p> <p>meikkaaminen</p> <p>parran ajaminen</p> <p>lääkkeiden ottaminen</p> <p>seksuaalisten tarpeiden tyydyttäminen</p> <p>ympäristön esteettömyys</p>

Kuvio 4. Itsestä huolehtiminen

Liekissä henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimiseen ohjataan tarpeen mukaan ja yksilöllisesti. Sauna- ja suihkumahdollisuus nuorilla on päivittäin ja lisäksi heillä on käytössään useita wc-tiloja intimitietin säilyttämiseksi. Nuorille hankitaan hygienian hoitoon liittyviä tuotteita heidän toiveidensa mukaisesti ja ne ovat henkilökohtaisia. Liekin ohjaajat vastaavat kasvatustehtävässään nuorten valmiuksien ja taitojen tukemisen itsestä huolehtimisen osa-alueissa. Tarpeen mukaan toimintoja voidaan myös kompensoida apuvälineiden keinoin, tärkeimpänä on tällä hetkellä esteettömän ja turvallisen ympäristön tarjoaminen.

Nuorten elämässä seksi ja seksuaalisuus ovat arkipäivää sosiaalisen median, televisio-ohjelmien ym. kautta. Nuoret kuitenkin ovat hyvin haavoittuvia tällä osa-alueella ja on tärkeää tarjota tietoa ja mahdollisuutta keskustella seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. (Timonen-Kallio 2010, 31.) Liekissä seksuaalisuuteen annetaan ohjausta niin yksilöllisesti omaohjaajatyöskentelyssä kuin ryhmäohjauksena terveydenhoitajan toimesta.

5.2 Kotielämä ja yhteisöllisyys

Kotielämän toiminnoiksi toimintaterapianimikkeistö käsittää aterioiden valmistamisen, kodinhoidon sekä ihmisistä ja kotieläimistä huolehtimisen. Asioinneiksi luokitellaan hankintojen ja ostosten teko kaupoista ja verkkokaupoista, raha-asioista huolehtiminen, virastoissa asioiminen, liikkuminen paikasta toiseen sekä kulkuneuvojen käyttö. Näiden kokonaisuuksien alla tarkastellaan yksilön motorisia taitoja, kuten tiilassa ja toiminnan aikana liikkumista, esineiden käsittelyä sekä fyysisen energian säätelyä. Prosessitaidoiksi katsotaan toiminnan aloittaminen, jatkaminen, mukauttaminen ja loppuun saattaminen, tiedon etsiminen ja mielessä pitäminen, esineiden tarkoituksenmukainen käyttäminen, ohjeiden ymmärtäminen ja noudattaminen, keskittyminen, harkinta sekä päätöksenteko. Toimintaterapiassa kotielämän toimintojen sekä asioimisen sujuminen on tavoite, johon asiakas pääsee harjoittelemalla aktiivisesti eri toimintoja luonnollisessa ympäristössään. (Savolainen & Aralinna 2017, 14, 17, 22.)

Arkinen yhteinen tekeminen on mahdollisuus luoda suhdetta nuoren ja työntekijän välille samalla, kun nuori oppii kotielämään liittyviä arkisia taitoja sekä tapoja. Tämä lisää myös kodinomaisuuden tuntua sekä hierarkiasuhteiden purkamista nuorten ja työntekijöiden välillä. Kodinomaisuutta ei rakenneta pelkästään fyysisellä ympäristöllä, vaan arkisella yhteiselolla ja toiminnalla. (Laakso 2009, 126.) Arjen ja huolenpidon tärkeä piirre on rutiininomaisuus ja toistot, sillä se jäsentää nuorten ja työntekijöiden päivää lastensuojelun laitosarjessa. Päivärytmi määrittää yhteisen struktuurin nukkumiselle, ruokailuille, koulunkäynnille sekä harrastuksille. Liekissä arki rakentuu syntymäpäivien, loma-aikojen sekä juhlapyhien ympärille, kuten normaalissakin perheympäristössä. Juhlien viettäminen ei ole pelkästään osa kulttuurisia tapoja, vaan antavat nuorille myös henkilökohtaisia merkityksiä. (Laakso 117-118, 130.) Yhtä lailla työntekijät sekä nuoret ovat osallisina arjen suunnittelussa sekä toteutuksessa ja voivat turvautua päivittäisiin ja viikoittaisiin rutiineihin. Arjen käytännön toteuttaminen vaatii työntekijöiltä myös tilannesidonnaisuutta ja sopeutumista, sillä viime kädessä myös arkea tulee toteuttaa yksilöllisesti. Arkinen huolenpito sekä kasvatus sisältävät nuorten kohtaamista hetkissä ja vaativat myös kykyä reagoida erilaisiin, nopeastikin vaihtuviin tilanteisiin. (Laakso 2009, 117-118, 125.)

5.2.1 Ruuanvalmistus ja ruokailu

Arjen rakentaminen on osa henkilökunnan työtä ja nuoria pyritään huomioimaan arjen tasavertaisina toimijoina. Tämä edellyttää nuorten vaikutusmahdollisuuksia arjessa, kuten ruokalistojen laatimisessa, ostoksilla käymisestä sekä yhteisten toimintojen suunnittelussa. (Laakso 2009, 138-139.) Liekissä nuorilla on keittiövuorot, jolloin he yhdessä ohjaajan kanssa valmistavat päivällisen kaikille. Lisäksi nuoret osallistuvat ruokaostoksiin ohjaajan kanssa ja yhdessä tarkastelevat erilaisia tuotteita sekä hintoja. Keittiö on tärkeä arkisten asioiden ja kohtaamisen paikka. Keittiö on yhtä lailla ruuan valmistamisen sekä kotitöiden tila, kuin sosiaalisen kanssakäymisen sekä yhdessäolon ja yhteisen tekemisen ympäristö. (Laakso 2009, 127.)

Nuoria kannustetaan ruoanlaittoon ja kokeilemaan erilaisia reseptejä. Erilaisten ruokien suunnittelu ja ainesosien hankkiminen on osa toimintaa ja antaa nuorelle taitoja itsenäiseen elämään. Reseptiä noudattaessa voi tarkastella erilaisia valmiuksia, kuten

käsitteiden ymmärtämistä sekä tarkkaavaisuutta ja oman toiminnan ohjausta. Nuoret voivat väittää, että he opettelevat ruokaa itsenäistyessään, mutta kokemuksellinen työskentely arjen tilanteissa ohjaa heitä parhaiten. Nuorten on hyvä myös opetella ruokaostoksilla käyntiä, sillä näin he oppivat tunnistamaan millaisissa pakkauksissa ja missä osastolla ruokaa myydään sekä paljonko se maksaa. Pelkkä teoreettinen opiskelu ei riitä, vaan se on vietävä käytäntöön. (Timonen-Kallio 2010, 37.)

Ruuanvalmistus ja ruokailu		
<p>Liekin arjen menetelmät</p> <p>Ruokien suunnittelu ja ruokalistojen laatiminen yhdessä</p> <p>Kauppaostosten suorittaminen yhdessä, ainesosien hankinta sekä tuotevertailu</p> <p>Jaetut keittiövuorot, vastuunottaminen</p> <p>Ruoan valmistus, reseptien noudattaminen</p> <p>Siisteys ja hygienia</p> <p>Ruokailutottumuksiin ja tapoihin ohjaaminen; ruuan määrä, ajankäyttö ja ruokailutavat</p> <p>Ravinnon monipuolisuuden turvaaminen</p> <p>Yhteisöllisyyteen tukeminen yhteisillä ruokailuilla</p>	<p>OTIPM</p> <p>Valmiuksien, kuten käsitteiden ymmärtämisen sekä tarkkaavaisuuden ja oman toiminnan ohjauksen harjoittaminen</p> <p>Taitojen harjoittaminen: kauppa-asiointi, ruoanvalmistus</p> <p>Koulutuksellinen: ravitsemusterapeutin konsultaatio</p>	<p>Kanadan malli</p> <p>ruokaostosten tekeminen</p> <p>aterioiden suunnittelu</p> <p>reseptien noudattaminen</p> <p>ruoan valmistaminen</p> <p>pöydän pyyhkiminen</p> <p>tiskaaminen</p> <p>keittiön siivoaminen</p> <p>esteettömyys, välineistön monipuolisuus</p>

Kuvio 5. Ruuanvalmistus ja ruokailu

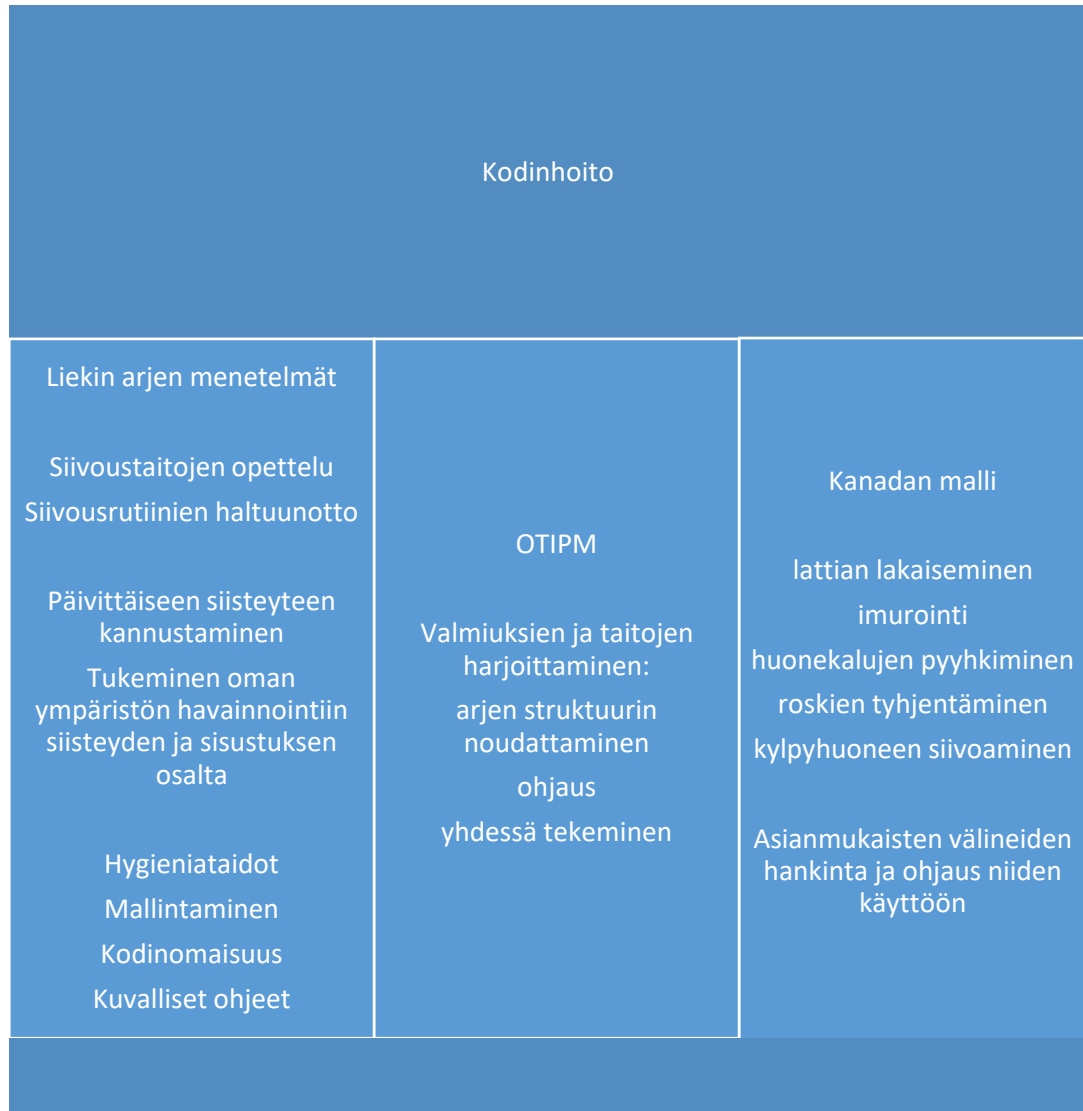
Ruokapöydän ääressä voidaan luoda yhteisöllisyyttä, jakaa päivän tapahtumia sekä toisalta tarkastella nuorten ruokailutottumuksia, kuten ruuan määrää, ajankäyttöä tai ruokailutapoja. Ruokailutilanteeseen osallistumalla työntekijät voivat luoda tunnelmaa sekä tarttua keskustelussa oleviin asioihin, samalla havainnoiden nuorten käyttäytymistä. (Laakso 2009, 143-145.) Nuorten on tärkeää oppia hyvät tavat ruokapöydässä ja näitä arjessa on helppo harjoitella päivittäin. Lisäksi nuorten kanssa on hyvä harjoitella myös ravintolakäyttäytymistä. (Timonen-Kallio 2010, 38.)

Liekissä keittiö on nuorille vapaata aluetta, jossa kaapit eivät ole lukittuja ja jääkaapista saa ottaa välipalaa vapaasti. Se on myös paikka, jossa nuoret tulevat kohdauksi aamuisin, koulupäivän jälkeen sekä iltaisin. Ruokailut ovat aikataulutettuja, mutta nuorilla on mahdollisuus valmistaa välipaloja myös omien aikataulujensa mukaan. Aterioissa huomioidaan monipuolisuus ja vaihtelevuus ja pyritään kodinomaisesti yhdenaikaiseen ruokailuun. Liekissä vierailee tarvittaessa myös ravitsemusterapeutti, sillä erilaiset syömishäiriö- oirehduksien näyttäytyvät vahvasti nuorten ruokailutottumuksissa ja -käyttäytymisessä.

5.2.2 Kodinhoito

Osallistamalla nuoria laitoksen arkisiin toimintoihin, kuten keittiövuoroihin sekä siivoukseen, lisätään kodinomaisuutta. Liekin nuoret opettelevat siivoustaitoja yhdessä ohjaajan kanssa ja vähitellen itsenäisesti. Rutiinit ovat tärkeitä myös siivoustaitojen omaksumisessa ja Liekissä noudatetaan siivouspäivää osana viikon struktuuria. Nuorten kanssa on käytössä myös kirjalliset ohjeet ja aikataulut oman huoneen siivouksesta ja yhteisten tilojen siivoukseen osallistumiseen kannustetaan palkkiojärjestelmän avulla. Tehtävät on pilkottu pieniin osiin, jolloin niiden hahmottaminen sekä seuraaminen on helpompaa sekä nuorille että työntekijöille. Usein siivous koetaan vastenmielisenä velvollisuutena, joten nuoria on hyviä opastaa päivittäiseen siisteyteen. Positiivinen palaute ja siisti ympäristö antavat nuorelle motivaatiota siivoukseen. Nuoria kannattaa myös kannustaa itse havainnoimaan ympäristöään siisteyden sekä sisustustyylien osalta. Myös tässä lapsuudenkodin malli antaa nuorelle mallin omaan toimintaan, joten työntekijöiden on oltava hienotunteisia ohjauksessaan. (Timonen-Kallio 2010, 38-39.) Työntekijät toimivat roolimalleina sekä kasvattajina ja

vaikuttavat nuorten hyvinvointiin. Nuorten osallistumisella arkisiin kodinhoidollisiin askareisiin, heitä tuetaan osaksi perheyhteisöä ja autetaan kasvussa kohti itsenäistä elämänhallintaa. Normaalien arjen rakentamisella ja sen sisältämillä vaatimuksilla luodaan kiinnittymistä omaan elämään. (Timonen-Kallio 2019, 72, 76.)

Kuvio 6. Kodinhoito

5.2.3 Vaatehuolto

Vaatehuolto on osa työntekijöiden toimenkuvaa. Vaatteita hankitaan ja niiden puhtaudesta sekä käyttökelpoisuudesta ja säänmukaisuudesta huolehditaan yhteistyössä nuorten kanssa. Vaatetuksen suhteen jokainen nuori on yksilö, osa toivoo kalliita merkkivaatteita ja haluaa hankkia niitä usein, kun taas joku toinen voi olla tyytyväinen yhteen vaatekertaan. (Laakso 2009, 121-122.) Myös vaatteiden likaisuuden asenteissa nuoret tarvitsevat ohjausta ja rutiinit ovat tässäkin tärkeitä. Vaatteiden vaihtamiseen sekä omien pyykkien pesemiseen on hyvä ottaa käyttöön aikataulutus. Nuorten kanssa opetellaan erottelemaan puhtaat vaatteet likaisista, pesukoneen eri ohjelmat sekä pesukoneen käyttö sekä silittäminen.

Vaatehuolto		
<p>Liekin arjen menetelmät</p> <p>Pyökinpesun opettelu, puhtauden huomioiminen</p> <p>Vaatteiden hankinta; säänmukaisuus, käyttökelpoisuus, itseilmaisun turvaaminen</p>	<p>OTIPM</p> <p>Valmiuksien harjoittaminen: likaisuuden ja käyttökelpoisuuden tunnistaminen</p> <p>Taitojen harjoittaminen: vaatteiden hankinta, vaatehuolto, pesukoneen käyttö</p>	<p>Kanadan malli</p> <p>pyökin peseminen silittäminen vaatteiden hankkiminen</p> <p>mahdollisuus pyökihuoltoon selkeät ohjeet kuvien käyttö</p>

Kuvio 7. Vaatehuolto

Työntekijät toimivat tärkeänä peilinä nuorten arjessa ja valinnoissa. (Timonen-Kallio 2010, 39.) Liekin arjessa nuorilla on eriaisteisia taitoja ja valmiuksia vaatehuoltoon sekä pukeutumisvalintoihin. Säähän tai tilanteeseen sopivaan pukeutumiseen ohjataan, kuitenkin niin, että nuori saa pukeutumisellaan ilmentää itseään.

5.3 Liikkuminen ja asiointit

Virastoasiointeja tehdään yhdessä nuoren kanssa ja tuetaan hoitamaan asioita itsenäisesti. Nuoria kannustetaan liikkumaan ja hoitamaan omia asioitaan, kuten terveydenhuoltoon tai erilaisiin terapiaihin liittyviä tilanteita itsenäisesti, tarvittaessa ohjaaja on tukena. Päivittäisissä toiminnoissa voidaan tarkastella ja tukea nuoren toimintakykyä sekä erilaisia prosessitaitoja.

Rahankäytön opettelu on tärkeää ja näin vaikutetaan nuoren kykyyn suunnitella ja odottaa hankintoja. Nuorten perheissä on kenties ollut pienituloisuutta tai vaikeuksia rahankäytössä ja näin ollen ohjausta järkevään rahankäyttöön ei välttämättä ole tullut. Nuoret saavat käyttörahaa, jonka he voivat käyttää itsenäisesti haluamiinsa hankintoihin. Isommista hankinnoista, kuten vaateostoksista tehdään ohjaajan kanssa suunnitelmaa ja budjettia, näin nuoria ohjataan vastuulliseen rahankäyttöön. Nuorten on tärkeää oivaltaa rahan arvo sekä hintavertailun taito, jotta itsenäistyessä he pärjäävät omin avuin. Laitoksen arjessa nuorilla helposti hämärtyy käsitys rahankäytöstä, sillä heille asuminen voi näyttäytyä täysihoitopalveluna, jossa rahaa on käytettävissä loputtomiin. Nuorille on hyvä opettaa myös säästämistä esimerkiksi kesälo-mareissua varten, kuten Liekissä tehdäänkin. (Timonen-Kallio 2010, 27-28.)

Nuoria kannustetaan ja tuetaan kulkemaan itsenäisesti julkisilla kulkuneuvoilla esimerkiksi kouluun tai kotilomille, myös tässä ohjaaja on mukana yksilöllisesti nuoren tarpeen mukaan.

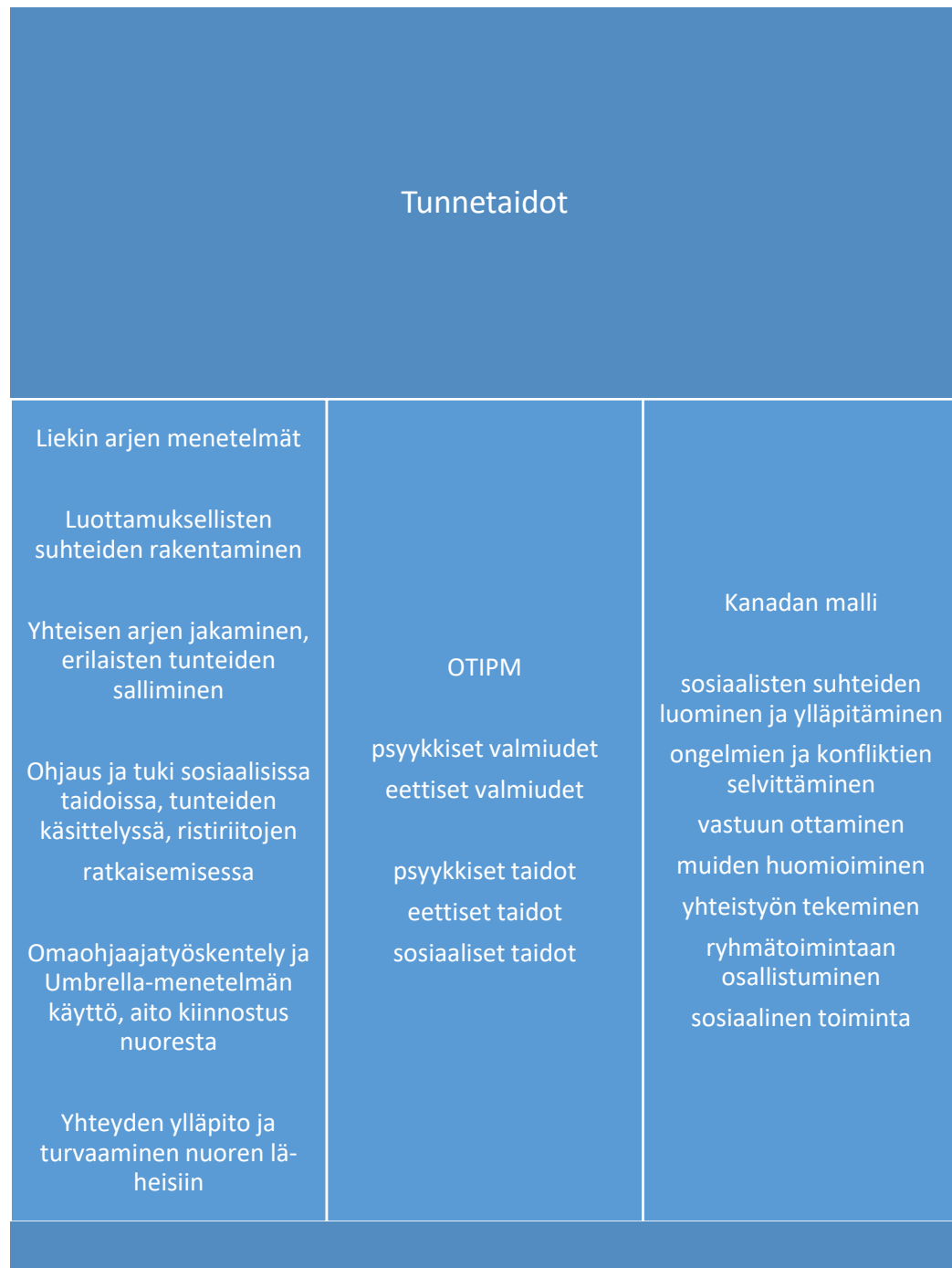
Liikkuminen ja asioinnit		
<p>Liekin arjen menetelmät</p> <p>Ohjaus ja tuki asiointeihin; virastoasioinnit, terveydenhuolto, terapiat</p> <p>Asiointien hoitaminen yhdessä, ei puolesta</p> <p>Itsenäinen liikkuminen; kouluun, kotilomille</p> <p>Rahankäyttöön ohjaaminen; käyttöraha, hankintojen suunnittelu, säästämiseen ohjaaminen</p>	<p>OTIPM</p> <p>Valmiuksien harjoittaminen: rahan arvon tunnistaminen ympäristön hahmottaminen</p> <p>Taitojen harjoittaminen: liikkuminen yksin asioiden hoitaminen oman talouden suunnittelu hintavertailu</p>	<p>Kanadan malli</p> <p>julkisten kulkuneuvojen käyttäminen puhelimien käyttö tapaamisten sopiminen raha-asioiden suunnittelu laskujen maksaminen rahojen käsitleminen ostosten tekeminen</p> <p>ympäristöön tutustuminen liikkumisen harjoittelu</p>

Kuvio 8. Liikkuminen ja asioinnit

5.4 Tunnetaidot

Tunnetaidot pitävät sisällään psyykkiset taidot eli tunteiden ilmaisun ja niiden hallinnan, sosiaaliset taidot, kuten vuorovaikutuksen ja ristiriitojen ratkaisemisen sekä eettiset taidot eli taidot arvioida suhdetta toisiin ihmisiin, sääntöihin, normeihin kuin myös taito harkita toimintaan liittyviä eettisiä periaatteita sekä toiminnan seurauksia ympäristöön. Taidot edellyttävät valmiuksia, joista psyykkisiä valmiuksia ovat muun muassa omien ja muiden tunteiden tunnistaminen, stressin ja stressitekijöiden tunnistaminen, minäkuvan tutkiminen sekä omien kykyjen ja pystyvyyden arvioiminen, rooli-identiteetti, vastuullisuus ja arvojen mukaan toimiminen. Eettisiä valmiuksia

ovat kyvyt omien oikeuksien ja velvollisuuksien, hyvän ja pahan sekä oikean ja väärän erotteluun. (Savolainen & Aralinna 2017, 18-19.

Kuvio 9. Tunnetaidot

Nuoret elävät osana laitoksen yhteisöä ja ovat päivittäin tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa. Nuoret turvautuvat sosiaalisesti usein toisiinsa, sillä he ovat läsnä toistensa arjessa työntekijöiden vaihtuessa työvuorojen mukaan. Nuorilla on usein myös vaikeuksia luottaa aikuisiin ja vertaisryhmä on tärkeä tuen lähde. (Laakso 2009, 172-174.) Heidän sosiaalisia taitojaan tuetaan ja ristiriitoja ratkaistaan ohjaajien kanssa ja

todelliset arjen tilanteet ovat sosiaalisten taitojen sekä vuorovaikutuksen harjoittelua. Toiminnallisten yhteisten harjoitteiden kautta voidaan myös luoda erilaisia tilanteita ja näin harjoitella tutustumista ristiriitatilanteita ja yhteistyötä muiden kanssa. (Timonen-Kallio 2010, 22.) Nuorten on hyvä oppia, että kaikki tunteet ovat luvallisia, mutta ne tulee pystyä hallitsemaan. Onkin hyvä, että lastensuojeluyksikön arjessa esiin nousee erilaisia tunteita myös ohjaajilla, jolloin nuoret oppivat tunnistamaan ja nimeämään niitä, sekä keinoja tilanteiden ratkaisemiseen. (Timonen-Kallio 2010, 30.) Työntekijät turvaavat taidot kasvamiseen ja vastaavat nuorten erilaisiin tarpeisiin myös tunnetaitojen osalta. Turvallisen aikuisen mallin rakentumiseen tarvitaan kykyä reflektoida omaa toimintaansa ennakoiden, haastavissa tilanteissa sekä käytettävien metodien suhteen tilannekohtaisesti. Työntekijöiltä vaaditaan kykyä vahvistaa haastavissakin tilanteissa vahvistaa nuoren itsetuntoa, luoda turvallisuutta sekä käyttää mielekkäitä menetelmiä tunteiden kohtaamiseen. (Timonen-Kallio 2019, 71.)

Yhteisöllisessä elämässä ja erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa tuetaan myös tunteiden hallinnan sekä sosiaalisten ja eettisten taitojen vahvistamista, suhteessa toisiin ihmisiin, sääntöihin ja normeihin sekä vastuunottoa toiminnan seurauksista. Yhteistyössä toiminta suunnitellaan turvalliseksi, miellyttäväksi sekä hyödylliseksi. (Savolainen & Aralinna 2017, 13.) Liekin ammatillinen työskentely perustuu yhteisöllisyyden periaatteisiin ja yhteisökuntoutuksen ajatukseen. Nuori on osa yhteisöä ja hänen toimintaansa vaikuttavat yhteisön normit sekä hänen roolinsa yhteisössä. Vastavuoroisesti yhden nuoren toiminta heijastuu yhteisöön ja sen jäseniin.

Liekin omaohjaajatyöskentelyn avulla vahvistetaan nuoren psyykkisiä valmiuksia, minäkuvaa sekä sosiaalisia taitoja sekä pyritään rakentamaan luottamussuhdetta turvalliseen aikuiseseen. Luottamuksellinen suhde perustuu ajatukseen erityisesti lapsen ja aikuisen välisen suhteen merkityksestä oman minäkuvan rakentumisessa. Luottamus aikuisiin on voinut rikkoutua ja omaohjaajatyöskentelyllä pyritään korjaamaan menetettyä luottamusta. Suhteen rakentumiseen edesauttavat yhdessä vietetty aika, aito kiinnostus nuoreen sekä nuoren tarpeisiin vastaaminen. (Laakso 2009, 172-174.) Omaohjaajatyöskentelyssä hyödynnetään yhteisenä menetelmänä Umbrella-kansion kautta työskentelyä. Menetelmä on Turun ammattikorkeakoulussa kehitetty ja se si-

sältää omaohjaajatyön keskeiset tavoitteet ja työtehtävät. Umbrella sisältää materiaalia ja käytännön keinoja itsetuntemuksen sekä arjen taitojen harjoitteluun. (Timonen-Kallio 2010, 4.) Menetelmän käyttö edellyttää työntekijöiltä materiaaliin tutustumista, mutta myös nuoren omaa motivaatiota menetelmän käyttöön. Nuorta ei voi pakottaa työskentelyyn, sillä silloin sen tarkoitus eli oma oivaltaminen ei toteudu ja menetelmä menettää merkityksensä (Laakso 2009, 168). Omaohjaajasuhdetta rakennetaan myös yhteisen tekemisen, yhdessä olemisen sekä yksilöllisen ajan ja huomion antamisen kautta. Pyrkimyksenä on saada yhteys nuoreen ja hänen kokemusmaailmaansa sekä rakentaa luottamuksellista suhdetta. (Laakso 2009, 181-182.) Nuoren omaohjaaja on usein päätetty jo ennen nuoren laitokseen saapumista ja nuori voi valita luottohenkilökseen arjessa jonkun muun kuin omaohjaajansa. On kuitenkin muistettava, että jokainen merkityksellinen ihmissuhde antaa nuorelle hyväksytyksi tulemisen kokemuksen ja auttaa häntä jäsentämään omaa minäkuvaansa. (Laakso 2009, 234-236.)

Omaohjaaja on myös tärkeä linkki nuoren ja hänen perheensä välillä. Vanhempien suhde nuoreen on yksi työntekijöiden tarkastelun kohteista ja suhteen ylläpitäminen vaatii aktiivisuutta jokaiselta osapuolelta. Vanhempien kiinnostus nuoren asioista vaihtelee ja Liekissä on käytäntönä viikoittain soittaa kotisoitto, jossa nuoren ajankohtaisista asioista tiedotetaan vanhempia. Vanhempien toivotaan olevan aktiivisesti läsnä nuorten arjessa ja tietoisia heidän asioistaan, samalla jaetaan näkemyksiä arkisista asioista ja niiden sujumisesta. Myös vanhemmat voivat kokea epävarmuutta suhteessa omaan lapseensa ja tarvitsevat tukea nuoren kohtaamiseen ja hänen käyttöksensä ymmärtämiseen. Nuoret käyvät säännöllisesti kotilomilla ja työntekijöiden tehtävänä on turvata näiden vierailujen onnistuminen. (Laakso 2009, 192-193.) On tärkeää kohdata perhe yhdessä nuoren kanssa ja kuulla, kuinka vanhemmat puhuvat nuoresta sekä perheen asioista. Työntekijöiden ja vanhempien kanssakäyminen on nuoren kannalta merkityksellistä ja tämä voi auttaa oivaltamaan, mistä syystä sijoitukseen on viimekädessä päädytty. Oman perheen käyttäytymismallien tunnistaminen auttaa myös nuorta omassa itsenäistymisprosessissaan. (Timonen-Kallio 2010, 25.) Työntekijät tukevat nuoren elämäntarinan rakentamisessa ja auttavat ymmärtämään millainen hänen elämänhistoriansa on ollut ja suuntamaan ajatuksia kohti tule-

vaa. Käytännön harjoitteiden sekä turvallisen arjen sekä luottamuksellisen omaohjaajatyöskentelyn kautta nuorta autetaan työstämään omaa elämäänsä, itsetuntoaan sekä tulevaisuuden tavoitteitaan. (Timonen-Kallio & Hämäläinen 2019, 7.)

5.5 Opiskelu ja vapaa-aika

Asioiden oppimiseen vaaditaan kognitiivisia valmiuksia, joita ovat muun muassa viireystila, läsnäolo, muisti, jaksottaminen, ongelmanratkaisu, oppiminen, luovuus, mielikuvitus sekä hahmottaminen. Nämä edesauttavat oppimisympäristössä toimimista, koulu- ja opiskelutehtävien tekemistä sekä opiskelijan roolissa toimimista. (Savolainen & Aralinna 2017, 19, 22.)

Liekin nuoria tuetaan koulunkäynnissä kaikin mahdollisin tavoin. Lähtökohtana on peruskoulun suorittaminen Lieksan yläkoulussa, mutta nuorella on mahdollisuus myös opiskella Liekissä tai Kristillisellä opistolla. Ammatti- tai lukio-opintoja nuoret voivat suorittaa Liekissä asuessaan joko Lieksassa tai lähikunnissa, tarpeen mukaan kyytijärjestelyt mahdollistetaan julkisten kulkuneuvojen avulla. Opinnoissa autetaan ja tuetaan myös Liekin ohjaajien taholla ja kouluun pidetään aktiivisesti yhteyttä, näin mahdollisiin vaikeuksiin voidaan puuttua ajoissa. Liekin työntekijöiden velvollisuutena on varmistaa nuorten koulunkäynti, herääminen aamulla sekä kouluunlähtö sekä tukea koulutehtävissä. Koulunkäymisen tärkeyttä korostetaan myös yhteisillä pelisäännöillä, kuten iltamenojen rajoittamisella, mikäli nuori ei ole osallistunut koulupäivään.

Opiskelu ja vapaa-aika		
<p>Liekin arjen menetelmät</p> <p>Koulunkäynnin turvaaminen; heräämiset, koulukuntoisuudesta huolehtiminen, opintojen turvaaminen, opinnoissa tukeminen ja auttaminen</p> <p>Harrastusten mahdollistaminen ja niihin ohjaaminen</p> <p>Yhteisön sisäinen vapaa-aika; yhteisöillat, leffaillat, arjen jakaminen, rentoutuminen</p>	<p>OTIPM</p> <p>Valmiuksien harjoittaminen: kognitiiviset valmiudet</p> <p>Taitojen harjoittaminen: opiskeluympäristössä toimiminen, tehtävien tekeminen, opiskelijan roolissa toimiminen</p> <p>Kompensaatiokeinot: pienryhmäopiskelu kuulokkeiden käyttö erilaiset oppimismenetelmät kotiopetus</p>	<p>Kanadan malli</p> <p>oman motivaation vahvistaminen</p> <p>yksilöllisyyden huomioiminen</p> <p>vastuun kantaminen</p> <p>uusien asioiden oppiminen</p> <p>opiskelukaverien huomioiminen</p> <p>täsmällisesti toimiminen</p> <p>lukeminen, kirjoittaminen, laskeminen</p> <p>kotitehtävien muistaminen ja tekeminen</p> <p>muistiinpanojen tekeminen</p> <p>kokeisiin valmistautuminen</p> <p>musiikin kuunteleminen, television katsominen, lukeminen, käsityöt</p> <p>taiteelliset harrastukset pelaaminen</p> <p>liikunnan harrastaminen</p> <p>kursseille osallistuminen</p> <p>ystävien luona kyläily</p> <p>puhelimien käyttö</p> <p>sopivan opiskelumuodon etsiminen yhteistyössä koulun kanssa</p> <p>rauhallisen opiskelu ympäristön mahdollistaminen</p> <p>sosiaalisten tapahtumien suunnittelu ja niihin osallistuminen</p>

Kuvio 10. Opiskelu ja vapaa-aika

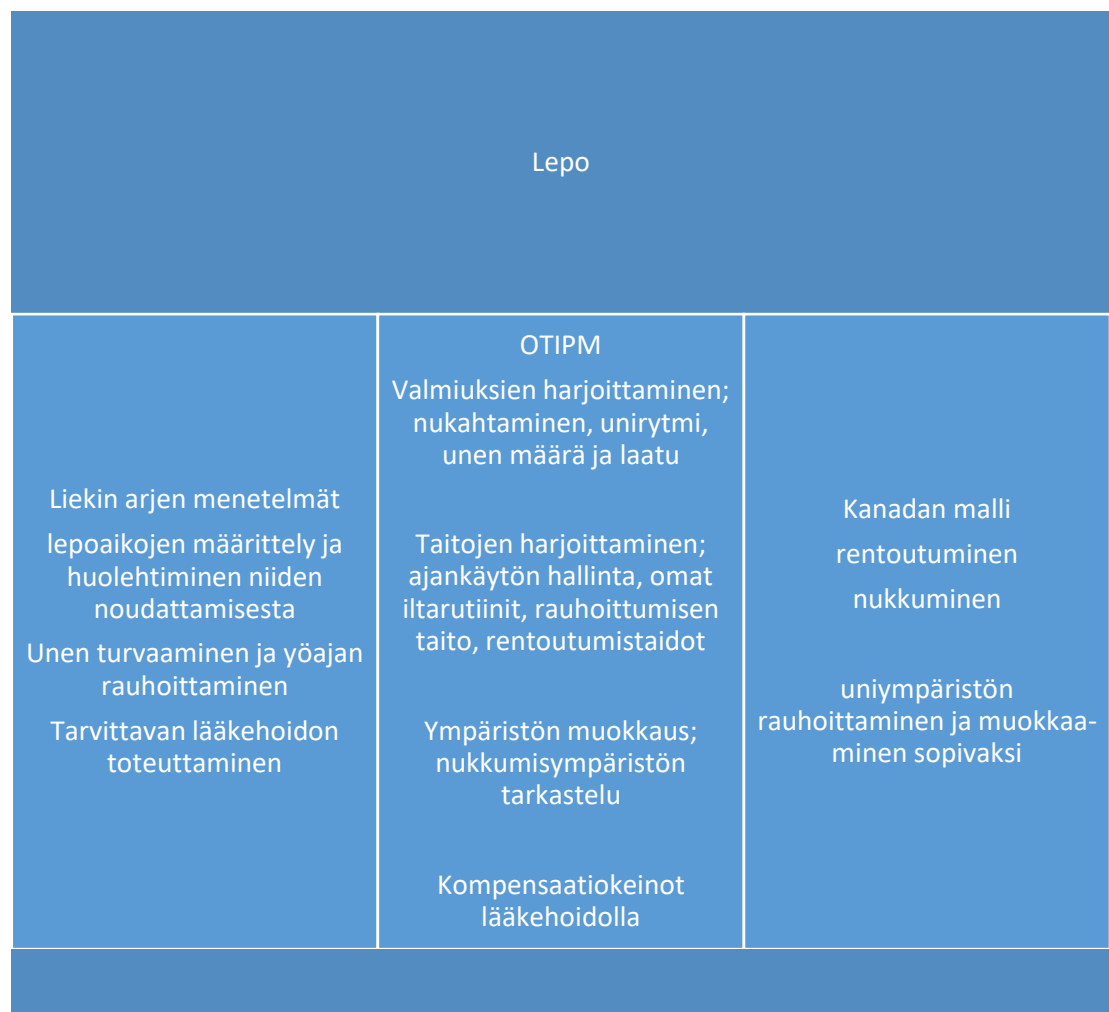
Vapaa-ajan toimintoina pidetään päivittäisten velvollisuuksien ulkopuolella olevia mielihyvää tuottavia merkityksellisiä toimintoja, kuten harrastukset, sosiaalinen aktiivisuus, taide tai liikunta. (Savolainen & Aralinna 2017, 15, 23) Myös älypuhelimet, tietokoneet ja pelikonsolit ovat osa nuorten vapaa-aikaa ja sosiaalista elämää sekä tärkeä väline sosiaalisten suhteiden luomisessa ja ylläpidossa (Araneva, 188-189).

Liekin nuoria kannustetaan ja tuetaan erilaisiin harrastuksiin osallistumiseen sekä mahdollistetaan heidän aktiivista vapaa-ajan viettoaan hankkimalla esimerkiksi taidevälineistöä. Nuorten kannalta on tärkeää tulla kohdatuksi mielenkiinnon kohteidensa osalta eli on merkityksellistä, että työntekijät huomioivat nuorille tärkeät asiat. Harrastuskyyditykset ovat tärkeitä kokemuksia siitä, että tulee nähdyksi ja kuulluksi. (Laakso 2009, 124.) Myös teknologia on osa Liekin arkea ja nuorten puhelimien käyttöä, sekä pelaamista joudutaan välillä myös lastensuojelulain asettamissa puitteissa rajaamaan. Rajaaminen on perusteltua silloin, kun se vaarantaa nuoren hyvinvointia, mutta pidempiaikaisesta rajoituksesta on tehtävä ylläpidon rajoitusta koskeva päätös. Nuorten vapaa-aikaan sisältyy myös yhteinen kodin vapaa-aika eli löhöily sohvalla, television katselu sekä arkisista asioista jutustelu. Nämä ovat tärkeitä hetkiä kodinomaisuuden sekä luottamuksen lisäämiseksi. Nuoret eivät ole laitoksessa pelkäämään toiminnan kohteina vaan aktiivisina osallistujina ja arjen keskellä on mahdollisuus huomioida nuoret yksilöinä ja aktiivisina oman elämänsä toimijoina. (Laakso 2009, 128, 180.)

5.6 Lepo

Lepotoimintoja ovat uni ja palautuminen toiminnan aiheuttamasta kuormituksesta. Toimintaterapiassa levon edistämisessä asiakas ja toimintaterapeutti yhdessä muokkaavat asiakkaan nukahtamisrutiineja, unirytmää, unen määrää ja laatua, nukkumisympäristöä sekä kokeilevat erilaisia rentoutumiskeinoja. Toimintaterapiassa ajankäytön hallinnan edistämisessä asiakas ja toimintaterapeutti yhdessä pohtivat ajankäyttöä niin, että levolle ja palautumiselle löytyy riittävästi aikaa. (Savolainen & Aralinna 2017, 15, 23.)

Liekin arjen struktuurit on rakennettu niin, että ohjaajat määrittelevät nuorten lepoajat eli rauhoittumisen omaan huoneeseen. Näin nuoria tuetaan vuorokausirytmien säilyttämisessä ja turvataan riittävä lepo. Nukkumislämpötilaa voidaan säätää huonekohtaisesti ja nuorille hankitaan tyynyt sekä peitot heidän toiveidensa mukaan. Tarpeen mukaan nuorilla on käytössä lääkärin määräämiä valmisteita unta turvaamaan ja ohjaajien tehtävänä on ylipäättään varmistaa nuorten asianmukainen lääkehoito. Yksikössä työskentelee yöaikaan yksi työntekijä, joka varmistaa nuorten yörauhan ja on tarvittaessa tukena nuorille myös yöaikaan. Työntekijöiden aika on ensiarvoista nuorille myös iltaisin sekä yöaikaan. Iltarutiinien aikana voi tulla hetki, jolloin nuori tarvitsee kuuntelijaa päivän tapahtumilleen tai yöllä unettomuuden tai painajaisten kohtaamiseen. Työntekijöiltä vaaditaan tilanneherkkyyttä, jotta nuoret tulevat kohdatuiksi hetkessä, jolloin he sitä kaipaavat. (Laakso 2009, 152-153.)

Kuvio 11. Lepo

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Liekin toiminnan periaatteissa on paljon yhtäläisyyksiä toimintaterapian näkökulmien kanssa. Liekissä korostetaan arjen toiminnan ja rutiinien merkitystä sekä nuorten yksilöllisyyttä. Arki koostuu erilaisista rutiineista sekä hetkistä, hyvistä ja huonoista, joiden kohtaaminen vaatii sopeutumista niin nuorilta kuin työntekijöiltäkin. Säännöllisen päivärytmin opettelu vaatii usein runsaasti aikaa ja pitkäjänteistä työtä. Työntekijöiltä vaaditaan kykyä priorisoida asioita ja joustaa tilanteen mukaan. Yhteiskuntaan kiinnittyminen, itsenäistyminen ja tulevaisuuteen suuntaaminen on lastensuojelun laitostyön tavoite yhtä lailla kuin perheiden yhdistäminen. (Timonen-Kallio ym. 2017, 27.)

Lastensuojeluyksikkö Liekin arki perustuu kodinomaisuuteen ja yhteisöllisyyteen. Nuoria osallistetaan normaaleihin arjen käytäntöihin, kuten kauppa-asiointeihin, ruoanvalmistukseen sekä siivoukseen. Nuoret huolehtivat omien vaatteidensa pesemisestä ja henkilökohtaisesta hygieniastaan, harjoittelevat suunnitelmallista rahankäyttöä, ottavat vastuuta omien asioidensa hoitamisesta sekä sitoutuvat yhteisön sääntöihin. Nuoria tuetaan tarpeen mukaan, tavoitteen ollessa itsenäistyminen ja vastuunottaminen omista asioistaan sekä muiden kunnioittamisesta. Nuorten osallisuuden kokemusta tuetaan luomalla suhdetta yhteisöön ja yhteiskuntaan sekä tukemalla yksilöllisessä toiminnassa.

Liekin kodinomainen ympäristö tarjoaa mahdollisuuden erilaisiin toimintakokonaisuuksiin, erilaisten välineiden käyttämiseen sekä sosiaalisen ympäristön monimuotoisuuteen. Nuorten elämään vaikuttavat arjen sisältö, rutiinit, vaikutusmahdollisuudet, vaatimukset sekä henkilökohtaiset arvot. Nuorilla on erilaisia rooleja suhteessa ympäristöön sekä toimintaan ja motivaatio vaihtelee tilannekohtaisesti.

Fisher (2009, 19) on määritellyt neljä eri toimintamallia, joita terapiaprosessissa käytetään. *Korvaavassa mallissa* toimintaa pyritään mukauttamaan eri keinoin, kuten muokkaamalla asiakkaan fyysistä ja sosiaalista ympäristöä. Liekissä toimintaympäristöllä pyritään mahdollistamaan ja tukemaan yksilöllistä kuntoutumisen prosessia ja myös menetelmiä mukautetaan yksilöllisesti.

Koulutuksen ja opettamisen mallissa toimintaterapeutti suunnittelee ja toteuttaa koulutuksen ryhmälle esimerkiksi seminaari-, luento- tai työpajamuotoisena. (Fisher 2009, 19.) Liekissä toteutetaan yhteisöllisiä tilaisuuksia erilaisilla teemoilla. Vierailijoina on ollut muun muassa poliisi, päihdetyön kokemusasiantuntija ja ravitsemusterapeutti. Yhteisöllisiä teematilaisuuksia järjestetään nuorten tarpeiden sekä toiveiden mukaan.

Toiminnallisten taitojen harjoittelun malli pitää sisällään toimintaa, jonka avulla pyritään hankkimaan, kehittämään tai ylläpitämään toiminnallisia taitoja. Näiden taitojen avulla nuori pystyy suoriutumaan päivittäisistä toiminnoista haluamallaan tavalla. Liekissä nuoren kanssa voidaan esimerkiksi harjoitella ostoslistan laadintaa, asiointoja tai ruoanvalmistusta. (Fisher 2009, 18.)

Yksilötekijöiden ja kehon toimintojen parantamisen mallin tavoitteena on palauttaa, kehittää ja ylläpitää niitä yksilötekijöitä (arvot, tavat, tottumukset) tai kehon toimintoja, jotka vaikuttavat toimintaan. Valmiudet luovat pohjan toiminnallisten taitojen harjoittamiselle ja välillä on vaikeaa määritellä, kumpaa mallia toteutetaan. Toisaalta terapiatilanteessa yleensä käytetään useampaa eri menetelmää lopputulokseen pääsemiseksi. (Fisher 2009, 19.) Liekissä valmiuksien harjoittaminen näkyy vahvimmin tunnetaitojen toimintakokonaisuudessa. Nuorilla on usein haasteita oman käytöksen kontrolloimisessa, ahdistuksen sietokyvyssä sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Näitä harjoitetaan päivittäisessä kanssakäymisessä sekä yksilöllisten harjoitteiden avulla.

Nuorilla on mahdollisuus valita vapaa-ajan toimintoja, vaikutusmahdollisuudet yhteisiin tekemisiin sekä yksilölliset omaohjaaja-ajat, joiden sisällön nuori määrittelee yhdessä ohjaajan kanssa. Nuoret saavat vaikuttaa arjessa tehtäviin valintoihin, kuten ruokalistaan tai omiin ruokavalioihinsa. Myös nuoren oman pukeutumiskulttuurin ilmentämistä pidetään Liekissä tärkeänä. Liekissä pyritään vastavuoroiseen työskentelyyn nuorten kanssa ja tämä edellyttää molemmien puoleista luottamusta, kunnioittamista sekä avoimuutta. Tiimityöskentelyssä tarkastellaan työyhteisön työskentelyä sen laadun kehittämiseksi. Liekin työskentelyssä keskeisenä osana on dialogisuus, aktiiviseen osallistumiseen kannustaminen sekä yhteisökeskeisyys. Nuoria tuetaan

paitsi arjen toiminnoissa myös oman minäkuvan rakentamisessa ja yhteydenpidossa läheisiin.

Liekissä käytetyt toiminnot sekä toimintaympäristöt määrittyvät nuoren oman mielenkiinnon, elämänvaiheen sekä yhteisön arjen struktuurien mukaan. Nuorten toimintakyky on yksilöllinen ja arviointi tapahtuu erilaisissa arjen tilanteissa. Työskentelyssä korostuu vahvuuksien tukeminen, asioiden yhteinen käsittely, elämäntaitojen opettelu sekä toimijuuden vahvistaminen. Käytössä on nuoren toimintakyky- lomake, jota hyödynnetään tavoitteiden asettelussa ja arvioinnissa. Kyseisellä lomakkeella nuori itse, hänen omaohjaajansa sekä nuoren perhe arvioivat nuoren toimintakykyä erilaisissa toiminnoissa. Myös omaohjaajakeskustelut sekä arjen havainnointi ovat merkittävä osa ammatillista työskentelyä. Nuoret peilaavat toimintaansa työntekijöihin ja heidän odotetaan olevan arkielämän taitajia sekä yhteisen ajan ammatillisesti jakavia, turvallisia aikuisia.

Liekin arki on tasapainoisen elämän turvaamista ja normalisointia, joka pitää sisällään arjen pyörittämisen, asioista huolehtimisen sekä nuorten kohtaamisen. Arjessa tehtävässä työskentelyssä jää usein huomaamatta toiminnan pienemmät osa-alueet, kuten tiedon etsiminen, esineiden tarkoituksenmukainen käyttäminen, ohjeiden ymmärtäminen sekä keskittymiskyky. Työskennellessä arjessa kuntouttavalla työotteella, tulee lopputulosta merkittävämpänä nähdä elementit, joiden avulla siihen on päästy. Toimintaterapia perustuu toimintojen käyttöön niin, että ne edistävät nuorten taitoja sekä valmiuksia ja ympäristössä toimimista. Arjen terapeuttisuus perustuu sellaisen elinympäristön rakentamiseen, joka tarjoaa mahdollisuuden turvalliseen elämään, koulunkäyntiin, sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen sekä itseenäistymisen harjoitteluun.

6.1 Eettisyys ja luotettavuus

Kehittämistoiminnalla pyritään positiivisiin tuloksiin, kuten esimerkiksi hyvien käytäntöjen kehittämiseen. Vaarana on liian optimistisen kuvan antaminen kehittämistoiminnasta sekä pitäytyminen toimeksiantajaa miellyttävissä tiedoissa. (Toikko & Ran-

tanen 2009, 128.) Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite on ollut selkeästi asetettu, jolloin työskentely on kohdentunut teorian etsimiseen ja käsitteiden avaamiseen sen sijaan, että olisi etsitty näyttöä niiden hyödyllisyydestä nuorten kuntoutumisprosesseissa.

Luotettavuus on tieteellisen tiedon keskeinen tunnusmerkki. Kysymys luotettavuudesta kohdistuu tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin ja tutkimustuloksiin. Kehittämistoiminnassa luotettavuus tarkoittaa kuitenkin ennen kaikkea käyttökelpoisuutta. Ei riitä, että kehittämistoiminnan yhteydessä syntyvä tieto on todenmukaista, vaan sen tulee olla hyödyllistä. (Toikko & Rantanen 2009, 121-122.)

Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus perustuvat aineiston keruuseen ja analysointiin. Arjen kuntouttavista menetelmistä on etsitty lastensuojeluyksikön työskentelyä kuvaavaa ja tukevaa teorial tietoa. Käytänteitä on peilattu toimintaterapian viitekehyksiin ja etsitty yhtäläisyyksiä. Analyysissa on tehty näkyväksi arjen kuntouttavien menetelmien sisältöä ja tuloksia on tarkasteltu suhteessa Liekissä tehtävään työhön. Teoriaperustaa on täydennetty muun muassa sosiaalialan julkaisuilla. Lähteinä on käytetty luotettavaa aineistoa ja se on kohdennettu toimeksiantajan tavoitteita vastaavaksi. Opinnäytetyön luotettavuuden riskeinä esiin nousee yksintyöskentely sekä aikaisempi työkokemus tilaajatahon kanssa. Opinnäytetyön prosessin aikana en enää työskennellyt tilaajatahon palveluksessa, joten näkökulma ja työskentelyn eettisyys eivät ole kytkeytyneet työsuhteeseen.

Tilaajatahon mielestä tavoitteeseen onnistuttiin vastaamaan hyvin ja laadittua PowerPoint esitystä pidettiin käyttökelpoisena. Valmistunutta työtä aiotaan käyttää materiaalina oman työn kuvaamisessa sekä kehittämisessä, sillä käsitteistö ja arjessa tehtävän työn sisältö on opinnäytetyön kautta tehty näkyväksi. Tiimipäivässä 18.3.2020 käydyn keskustelun ja suullisen palautteen perusteella opinnäytetyön sisältö vastaa tilaajatahon odotuksia. Palautteen mukaan arjen menetelmät oli kuvattu selkeästi ja toimintaterapian teoria täydensi kuvausta. Tämä auttaa työntekijöitä hahmottamaan omaa työtään, kehittämään sekä yhdenmukaistamaan työskentelytapoja. Ohjaajat pystyvät tarkemmin määrittelemään yhteiset käytänteet ja ottamaan huomioon työskentelyn eri osa-alueet. Tärkeäksi nähtiin työn näkyväksi tekeminen ja

koettiin, että omaa työtä on helpompi jäsentää niin itselle kuin ulkopuolisille tahoille. Keskusteluissa pohdittiin paljon ”normaaliuden” käsitettä liittyen työskentelyyn eli kuinka määritellään riittävä siisteys, puhtaus jne.

6.2 Työskentelyn arviointi ja jatkotutkimustarpeet

Opinnäytetyön tavoitteena oli vastata tilaajatahon tarpeeseen käytössä olevien arjen menetelmien kuvauksesta sekä teorian tiedon keräämisestä sen tueksi. Haasteena oli tutkimusasetelman muodostaminen niin, että käytössä olevat menetelmät tulevat luotettavasti kuvattua ja teoria-aineisto rajattua. Työskentelyn aikana jouduin tekemään itsenäisiä aineiston rajauksia sekä määrittämään lopullisia käsitteitä. Tämä osaltaan vaikuttaa työn luotettavuuteen. Analyysivaiheessa en käyttänyt riittävän strukturoitua analyysimallia, vaan etsin tietoa suhteessa esiin nousseisiin käsitteisiin. Teoriaohjaavan kirjallisuuskatsauksen valitseminen työn menetelmäksi olisi ollut järkevämpää kuin kehittävän tutkimusmetodin käyttö. Tämän havaitessani työskentely oli kuitenkin jo loppusuoralla, joten menetelmää oli myöhäistä vaihtaa.

Työskentely oli itsenäistä tiedonhakua ja tulosten analysointia. Tiiviimmässä yhteistyössä tilaajatahon kanssa olisimme kenties päässeet tarkempaan laadulliseen lopputulokseen. Tarkoituksena oli esitellä työ jo helmikuun tiimipäivässä ja kerätä tuolloin työyhteisön palautetta, mutta valitettavasti en päässyt tuolloin osallistumaan. Työ oli jaettu yksikön johtajan toimesta kaikille työntekijöille kommentoitavaksi, mutta yhtään kommenttia ei ollut tullut. Yhtenä syynä yhteistyön vähyyteen oli, ettei tilaajataho pystynyt resursoimaan tähän kehittämistyöhön erillistä aikaa tai henkilöstöä. Pienen työyksikön resurssit on mitoitettu perustehtävään, jolloin kehittämistyöhön osallistuminen vaatisi työntekijöiltä ylimääräistä aktiivisuutta. Uskon opinnäytetyön tuottavan yksikössä oman työskentelyn tarkastelua ja näin kehittävän toimintaa.

Myös työyhteisö olisi pitänyt osaltani perehdyttää kehittämistyön vaiheisiin tarkemmin, jotta yhteistyötä olisi voinut laajentaa. Nyt yhteistyötahoinani olivat opinnäytetyön prosessin vaiheessa enää yksi työntekijä sekä yksikön johtaja. Haastattelumenetelmällä olisi tehty näkyväksi työntekijöiden sekä nuorten näkökulmaa kuntouttavien

elementtien käyttökelpoisuudesta, mutta opinnäytetyön tarkoituksena oli nojautua teoriaan.

Työskentelyn aikana esiin nousi lastensuojelun menetelmien vähäinen kuvaaminen ja erityisesti arviointimenetelmien vähäisyys. Arviointimenetelmien kehittäminen ja niiden tutkiminen olisi tarpeellista ja toimintaterapian teoria antaisi työskentelylle hyvän pohjan. Lisäksi arjen menetelmien yksityiskohtainen kuvaaminen käytännön tasolla olisi toimintaterapian kannalta merkityksellistä. Myös yhteistyön tekeminen lastensuojelun ja toimintaterapeutin kanssa olisi mielenkiintoista selvittää. Kuinka yhteistyö toimii ja kuinka toimintaterapian suositukset otetaan käyttöön nuorten yksilöllisessä kuntoutuksessa. Myös tarkempi haastattelu arjen kuntouttavista elementeistä työntekijöiden ja nuorten näkökulmasta olisi jatkotutkimusaiheena mielenkiintoinen.

Lähteet

- Araneva M. 2018. Lastensuojelun perhehoito. Alma Talent Oy ja Lakimiesliiton Kustannus. Viitattu 20.1.2020. [https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.jamk.fi:2443/teos/CABBCXDTEB#kohta:LASTENSUOJELUN\(\(20\)PERHEHOITO\(\(20](https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.ezproxy.jamk.fi:2443/teos/CABBCXDTEB#kohta:LASTENSUOJELUN((20)PERHEHOITO((20)
- Fisher A. 2009. Model of the occupational therapy intervention process. A model for designing and implementing top-down, customer-oriented and occupation-based measures. Colorado: Three star Press.
- Hautala T., Hämäläinen T., Mäkelä L. & Rusi-Pyykönen M. 2016. Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Hoikkala S. & Pollari P. 2019. Meidän oma valvontasuunnitelma. Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu. 4/2019. Viitattu 3.12.2019. <https://www.lskl.fi/julkaisut/meidan-oma-valvontasuunnitelma-opas-nuorten-osallisuutta-tukevaan-omavalvontatyohon-lastenkodeissa/>
- Kananoja A. 2019. Lastensuojelun kehittämisen suunta ja suositukset. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 3.12.2019. <https://stm.fi/documents/1271139/12247464/Selvityshenkilö+Aulikki+Kananojan+esittelydiat+15.2.2019.pdf/>
- Kantanen M. & Kaukinen Mary-Ann. 2011. Canadian Occupational Performance Measure. Vaasa: Kirjapaino Prodo.
- Laakso R. 2009. Arjen rutiinit ja yllätykset –etnografia lastenkotityöstä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. 2012. Opetus- ja kulttuuri-ministeriön julkaisuja 2012:6. Viitattu 25.10.2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-102-2>

Lastensuojelulaki. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 3.12.2019. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1>

Linnossuo O. 2003. Sosiaalinen ja toiminnallisterapeuttinen työ nuorten kanssa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 4. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelut.

Lindberg, A.(toim.), Siltanen, M., Kohta, P. Tuuttila, L. Kauliomäki, K. & Savolainen, M. 2016. Ole oman elämäsi tähti. Opiskelijan opas elämäntaidoista. Nyyti Ry. Helsinki. Viitattu 1.10.2019. <http://www.nyyti.fi/wp/wp-content/uploads/2016/08/Ole-omanelamasi-tahti.pdf>

Niskanen, S. 2017. Arkikuntoutus- tieteellisesti tutkittua pohjoismaista kuntoutusta. Toimintaterapeutti-lehti 4/2017. Viitattu 3.12.2019. http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2613/arkikuntoutus_tieteellisesti_tutkittu.pdf

Niskanen, S. 2018. Arkikuntoutuksen organisointi- ja toteutustavat Pohjoismaissa. Toimintaterapeutti-lehti 3/2018. Viitattu 3.12.2019. http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2625/toi_3-18_arkikuntoutuksen_toteutuminen.pdf

Pikkarainen, A. 2017. Arki-, koti ja lähikuntoutuksen käsitteet. Karelia-ammattikorkeakoulu. Ikäosaamisen verkkojulkaisu. 1/2017. Viitattu 3.12.2019. <http://www.karelia.fi/ikanyt/2017/03/23/arki-koti-ja-lahikuntoutuksen-kasitteet/>

Savolainen T. & Aralinna V. (toim.). 2017. Toimintaterapianimikkeistö- Nimikkeistöt ja luokitukset. Helsinki. Kuntaliitto. Viitattu 31.12.2019. <http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2411/toimintaterapianimikkeisto.pdf>

Suomen Toimintaterapeuttiliitto ry. 2018. Hyvät arviointikäytännöt suomalaisessa toimintaterapiassa. Arvioinnin lähtökohdat ja suositukset. Viitattu 21.1.2020. http://www.toimintaterapeuttiliitto.fi/site/assets/files/2411/toi_arviointijulkaisu.pdf

Timonen-Kallio E. 2010. Umbrella- käsikirja. Itsenäisen elämän ABC. Turun ammatti-korkeakoulun oppimateriaaleja 50. Tampere: Tampereen Yliopistopaino- Juvenes Print Oy.

Timonen-Kallio E. 2019. Professional residential child care practice. Empirical investigations and theoretical conceptualization as social pedagogy informed expertise. Kuopio: University of Eastern Finland. Viitattu 22.1.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3227-3>

Timonen-Kallio E. & Hämäläinen J. 2019. Social pedagogy-informed residential child care. *International Journal of Social Pedagogy*, 7(1): 10. Viitattu 22.1.2020. <https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2019.v7.1.010>

Timonen-Kallio E., Yliruka L. & Närhi P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitostkasvatuksen mallinnus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 23/2017. Viitattu 5.12.2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-866-1>

Toikko T. & Rantanen T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Liite: Kehittämistyön PowerPoint esityksen diasarja

Arjen kuntouttavat elementit -menetelmät lastensuojelun laitostyössä

Kati Mäkinen
4/2020

Opinnäytetyön prosessi

Kehittämistyötä ohjaavat käsitteet

Toiminnan terapeuttisuus

- ▶ Taitojen vahvistamista toiminnan avulla
- ▶ Yksilölliset valmiudet ja taidot ovat toimintojen suorittamisen perusteina
- ▶ Toiminnot muodostavat toimintakokonaisuuksia
- ▶ Toimintakyvyn arviointi
- ▶ Asiakkaalle merkityksellisten toimintojen määrittely
- ▶ Motivaatio, roolit ja ympäristö vaikuttavat toimintaan

Toiminnallisuuden määrittely

Toiminnallisuus ja osallisuus		
Toimintakokonaisuudet: Itsestä huolehtiminen Tuottavuus Vapaa-aika	Ympäristö: Fyysinen Psyykinen Kulttuurinen Yhteiskunnallinen Olosuhteet, joissa toiminta suoritetaan	Motivaatio: Kokemus toiminnan merkityksellisyydestä yksilön identiteetti roolit tyytyväisyys kehitys suorituskyky voimavarat historia
Taidot: Havaittavat yksittäiset toiminnot: henkilökohtaiset toiminnot liikkuminen asioiden hoitaminen talouden hallinta perheestä ja kodista huolehtiminen harrastukset sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen		
Valmiudet: yksilölliset ominaisuudet		

Arjen taidot

Itsestä huolehtiminen

Terveystä huolehtiminen

Ruoan valmistaminen

Kodinhoito

Raha-asiat

Asiointit

Arki kuntouttavana elementtinä

Lastensuojelun
laitostyön kolme osa-
aluetta:
arkisen elinympäristön
luominen

nuorten haastavaan
käyttäytymiseen
liittyviin tarpeisiin
vastaaminen
itsetuntemuksen ja
normaaliuden
kehittäminen.

Hoitoa,
kasvatusta ja
terapeuttista
työskentelyä.

Säännöllinen ja
ennakoitava arki
turvaa
tasapainoisen
kehityksen.

Arki koostuu
jokapäiväisistä
toiminnoista.

Arjenhallinta on
arjen sujumista
ja arjen
taitojen
osaamista.

Kodinomaisuus
ja yhteisöllisyys.

Toimintakokonaisuudet	Liekin käytännölliset esittämiseen liittyvät käsitteet
Itsestä huolehtiminen terveys hygienia pukeutuminen	henkilökohtaiseen puhtauteen ohjaaminen vaatetuksen puhtaus ja säilyttäminen terveydestä huolehtiminen ruokahuolto
Kotielämä ja yhteisöllisyys aterioiden valmistus kotihoito asioinnit	siisteys yhteisöllisyys perheparlamentit
Liikkuminen ja asioinnit liikkuminen kulkuvälineiden käyttö raha-asiat Tunnetaidot tunteiden näyttäminen	liikkuminen yksin ja yhdessä asioinnit raha-asioiden huolehtiminen yhteisöpalvelus omavastuu Uskonto-kansio koulun lähtö opiskelun tuleminen yhteistyö koulun kanssa harrastuksiin ohjaaminen välittämisen harjoittaminen yhteisölläät toimintatarkistukset tarvittava lääkitys lepoajat ohjaaja pelkää myös itseä
Lepo uni	

Toimintaterapian elementit Liekissä

Arjen toimintojen ja
rutiinien merkitys.

Taitojen vahvistamista
toiminnan avulla.

Toimintakokonaisuuksien
ja osa-alueiden
tunnistaminen.

Lopputulosta
merkittävämpänä tulee
nähdä elementit, joilla
siihen on päästy.

Korvaava malli:
ympäristön
muokkaaminen,
kotiopetus koulussa
käynnin sijaan

Koulutuksen ja
opettamisen malli:
teemalliset, päihdettyö,
ravitsemusterapeutti,
seksuaalisuusohjaus

Taitojen harjoittelun
malli: ruoanvalmistus,
ostoslistan laadinta,
asioinnit yhdessä

Valmiuksien harjoittelun
malli: tunnetaitojen
harjoittelu, sosiaalinen
vuorovaikutus,
ahdistuksen sieto

Itsestä huolehtiminen

- ▶ Jokapäiväinen yksilöllinen tuki ja ohjaus eri osa-alueissa
- ▶ Ohjausta henkilökohtaiseen hygieniaan
- ▶ Kuvalliset ohjeet
- ▶ Sauna- ja suihkumahdollisuus päivittäin
- ▶ Useita wc-tiloja käytettävissä intimitietin säilyttämiseksi
- ▶ Henkilökohtaiset hygieniatuotteet, joita hankitaan yksilöllisesti
- ▶ Ohjausta ja tietoa seksuaalisuudesta sekä seksistä
- ▶ Ympäristön esteettömyys

Kotielämä ja yhteisöllisyys

- ▶ Arkista yhteistä tekemistä.
- ▶ Kotielämän toimintoja: aterioiden valmistaminen, kodinhoito, ihmisistä ja kotieläimistä huolehtiminen.
- ▶ Päivä- ja viikkorytmi
- ▶ Motoriset taidot: liikkuminen, esineiden käsittely, energian säätely.
- ▶ Prosessitaidot: toiminnan aloittaminen, jatkaminen, mukauttaminen ja loppuun vieminen, tiedon etsiminen, ohjeiden ymmärtäminen, keskittyminen, harkinta, päätöksenteko.
- ▶ Aktiivista harjoittelua luonnollisessa ympäristössä.

Ruoanvalmistus ja ruokailu

Ruokien suunnittelu ja ruokalistojen laatiminen yhdessä	Kauppaostosten suorittaminen yhdessä, ainesosien hankinta sekä tuotevertailu	Jaetut keittiövuorot, vastuunottaminen
Ruoan valmistus, reseptien noudattaminen	Ravinnon monipuolisuuden turvaaminen	Ruokailutottumuksiin ja tapoihin ohjaaminen; ruuan määrä, ajankäyttö ja ruokailutavat
Siisteys ja hygienia	Yhteisöllisyyteen tukeminen yhteisillä ruokailuilla	Tarvittaessa ravitsemusterapeutin ohjaus

Kodinhoito

Siivoustaitojen opettelu	Siivousrutiinin haltuunotto	Päivittäiseen siisteyteen kannustaminen	Tukeminen oman ympäristön havainnointiin siisteyden ja sisustuksen osalta
Hygieniataidot	Mallintaminen	Kodinomaisuus	Kuvalliset ohjeet

Vaatehuolto

Pyykinpesun opettelu; pesuohjeet, pesuaineen annostelu, pesukoneen käyttö	Puhtauden huomioiminen, likaisuuden tunnitaminen
Vaatteiden korjaaminen, siittäminen	Vaatteiden hankinta; säänmukaisuus, käytökelpoisuus, itseilmaisun turvaaminen

Liikkuminen ja asiointit

Ohjaus ja tuki asiointeihin; virastoasiointit, terveydenhuolto, terapiat

Asiointien hoitaminen yhdessä, ei puolesta

Itsenäinen liikkuminen; kouluun, kotilomille

Rahankäyttöön ohjaaminen; käyttöraha, hankintojen suunnittelu, säästämiseen ohjaaminen

Tunnetaidot

- Luottamuksellisten suhteiden rakentaminen
- Yhteisen arjen jakaminen, erilaisten tunteiden salliminen
- Ohjaus ja tuki sosiaalisissa taidoissa, tunteiden käsittelyssä, ristiriitojen ratkaisemisessa
- Omaohjaajatyöskentely ja Umbrella-menetelmän käyttö, aito kiinnostus nuoresta
- Yhteyden ylläpito ja sen turvaaminen nuoren läheisiin

Opiskelu ja vapaa-aika

Koulunkäynnin turvaaminen; heräämiset, koulukuntoisuudesta huolehtiminen, opintojen turvaaminen, opinnoissa tukeminen ja auttaminen

Harrastusten mahdollistaminen ja niihin ohjaaminen

Yhteisön sisäinen vapaa-aika; yhteisöillat, leffaillat, arjen jakaminen, rentoutuminen

Lepo

- Lepoaikojen määrittely ja huolehtiminen niiden noudattamisesta
- Unen turvaaminen ja yöajan rauhoittaminen
- Tarvittavan lääkehoidon toteuttaminen